

Núm. 61 ANY XVI

AV!

Hivern 2002

**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**

Preu: 3'16 €

**Notes sobre el Bellestar
i el seu parlar**

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

Marquesa de Fuente el Sol, 2
12300 MORELLA
TÉ. 964 160 174

DES DEL 1900, L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

AVÍS A L'OTAN

Bin Laden no està amagat en una balma dels Ports. Els únics delinqüents són uns que van robant per eixos bars i estancs.

No ens bombardegeu!

Les vostres *bombes intel·ligents* a voltes confonen les nostres carreteres i camins rurals amb les pistes dels aeroports enemics i ja hi ha massa cràters, clots, simes, avencs, fondalades, coves, esplugues, grutes, cavernes, cavorques, cavitats, espelunques, forats, traus, buits, bades, bucs, esquerdes, fenedures, borrells, trencs, pous...

Tel. 964 160 125

Fax 964 160 151

Portal de Sant Mateu, 3 · 12300 MORELLA Castelló

AU!
REVISTA COMARCAL
DELS PORTS
ANY XVI - Número 61
HIVERN 2002

Consell de Redacció:

Montxo Monfort, Julià Pastor,
Ernest Querol, Narcisa Rambla,
Carles Ripollés, Jesús Sangüesa,
Josep Mª Zapater

Picatge, Edició, i
Maquetació:

Julià Pastor i Carles Ripollés

Correcció:

Ernest Querol

Recull de notícies:

J. Domingo,
V. A. Querol, J. Sangüesa

Grafismes:

Montxo Monfort

Portada:

Montxo Monfort

Distribució i Administració:

J. Sangüesa i J. Pastor

Fotografies:

J. Domingo, T. Izquierdo
J. Pascual, J. Pastor

Impressió:

Jordi Dasoy

AU! EDICIONS DELS PORTS

Associació Cultural dels Ports
Costa de la Presó, s/n
Apartat de Correus 18
12300 MORELLA
TÉ. Fax 964 161 001
centrelports@retemail.es
<http://www.elsports.net/aracil>
<http://personal4.iddeo.es/centrelports>

Depòsit Legal B-20594-87
ISSN 1136-3797

Subscripció anual

12,02 EUR

Preu exemplar

3,16 EUR

S U M A R I

S

Presentació boscos Vallivana	22
Segon volum d'estudis	23

OPINIÓ

La valoració del músic	25
------------------------------	----

ORELLA ESCRIVANA

Ruta sonora	26
-------------------	----

JA FA TEMPS QUE...

Tomateta i ou	28
---------------------	----

EDITORIAL

Ja la tenim a l'edat del pavo	5
-------------------------------------	---

MONOGRÀFIC

Notes sobre el Bellestar	7
--------------------------------	---

NOTÍCIES

De la comarca	13
De Vilafranca	16
De Morella	16

LA BÚSTIA

Publicacions de tot arreu	18
---------------------------------	----

CALAIXERA CULTURAL

Excavació a Lesera	21
Faixes morellanes	21
Memòria fotogràfica	22
Onomàstica	22
Morella, Morvedre	22

U

A

R

I

Més
energia
pel mateix
preu.

EDITORIAL

Ja la tenim a l'edat del *pavo*

Sense adornar-nos, s'ha anat fent gran. Qui ho dirie? Ja ha fet els quinze anys. I, a més, és pita, intel·ligent i disposta.

Com a totes les cases, i a les bones també, no tot són flors i violes. També hi ha dificultats i inconvenients. Un dels més grossos és que no ha hagut manera que ens acabare l'escolaritat. A pesar de tots els esforços per evitar-ho, l'han tret de l'institut de Morella abans de poder acabar l'ESO. Segons ens van dir, ere molt impertinent i poc estudiantosa. Ara serà menester matricular-la a l'institut de Vilafranca on, segons diu, no li tindran tanta mania. Entre unes coses i altres i per no perdre el tren del tot, no hi haurà més remei que fer-li classes de repàs i de recuperació.

També estem pensant si val la pena organitzar-li una berbena amb tots els ets i uts per a vestir-la de llarg; últimament fa bo allò de la *niña bonita*. Qualsevol dia li haurem de donar la clau i l'euro, i ens tocarà patir fins a les tantes de la matinada, sobretot ara que passen tantes coses desagradables de nit.

Quan ere més menuda, gracioseta ella, els oncles li donaven algunes pessetes per a passar els diumenges i les festes, però ara els padrins ja s'estan cansant de tanta insolència i li estan tallant les seues manies i a vore si s'espavile pel seu compte.

És curiós que, sense haver hagut d'eixir a estudiar fora, ja se la considere forastera, cosa que explicarie que no tingue massa amics a la comarca, però s'escriu sovint amb col·legues de l'Aragó, de ses Illes, del Principat, de la resta del País, de la Ceca, de la Meca i de les Valls d'Andorra.

Ja li hem sorprés algun *vistero*, però les *agüeles* (que solen tenir l'olfacte fi) s'oloren que acabarà eixint amb un butlletí, científic diuen que és, que ara comence a eixir de nit per eixes biblioteques de la comarca. Les *sòries* diuen que és gros, però templat i bon mosso. Si es porte bé, el pròxim número la deixarem baixar a Herbers, a vore si a l'Aplec cace algun nóvio amb granets a la cara.

D'ací a quatre dies, més ben dit uns pocs anys, ja podrà votar i els polítics ja comencen a patir pel seu vot. Posats a somniar, ens la imaginem ben casada, ben situada, carregada de fills, i al bell mig de la vida social.

* * *

Esta conya de revista ja fa quinze anys que va i encara dura... i dura... i dura... i dura... i dura...

**AVIS
DE
RECERCA**

El 27 de desembre de 2003 la Colònia Morellanocatalana complirà un segle d'existència.

Entre els actes que es preparen per al curs 2003-04 hi ha prevista l'edició d'un llibre. Necessitem qualsevol informació oral o escrita sobre els cent anys de la colònia. No es tracta només de conèixer les juntes i les activitats (cal informació sobretot del període 1929-1959) sinó que volem saber perquè la gent emigra, quan ho fa i on va a treballar. També volem que algú ens deixi material gràfic i audiovisual (fotografies, fulletons, pel·lícules, entrades, vídeos...) **QUALSEVOL PERSONA QUE PUGUE APORTAR MATERIAL O INFORMACIÓ**, encara que li paregue poc important, s'haurie de posar en contacte amb nosaltres.

A CATALUNYA: Qualsevol membre de la junta de la Colònia (especialment el cronista, Ernest Querol)

A MORELLA: Qualsevol membre del Centre d'Estudis (especialment Carles Ripollés)

Volum II

**Actes de la XL Assemblea
Intercomarcal d'Estudiosos
Morella**

• **PUBLICACIONS**

La Diputació de Castelló a través del Servei de Publicacions difon i promou l'edició de llibres de tema cultural, tècnic, d'investigació o divulgació.

- Jo faig un becassó
- Pos besa el cul al retor

Notes sobre el Bellestar i el seu parlar

Per Tere Izquierdo Salom

A Rogelio, Maria, Pilar i Victor,
perquè són del Bellestar

"Aquesta era la situació que reconeixia el farmacèutic de Sogorb, l'excel·lent botànic Carles Pau, quan el 1918 tornava a recórrer, vint anys després, la Tinença de Benifassà; allà on ell recordava pedregars erms, plens de còdols, trobava ara aiguavessos amens, coberts de platetes i grifols d'arbres".

El Bellestar¹ (o el Bellestar de la Tinença segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*) és un xicotet poble de la Tinença de Benifassà², o la Tinença, tal com es coneix popularment. Tal com assenyala aquesta obra, el poble és accidentat pels contraforts meridionals del Ports de Caro i els septentrionals de les serres del Maestrat. Si bé el 1977 fou annexat a la Poble de Benifassà, actualment Àngels Mascarell n'és l'alcalde. Avui en dia viuen al Bellestar 15 persones, encara que n'hi ha censades 73.

Si ens remuntem en la història, podrem comprovar que la Tinença de Benifassà forma una unitat geogràfica ben definida: la Poble de Benifassà, el Bellestar, el Boixar, Coratxà, Fredes i Castell de Cabres són els pobles que la delimiten, sense oblidar el seu centre neuràlgic: el Monestir cistercenc de Benifassà, fundat el 1233. Llinda amb

els termes de Rossell, al Baix Maestrat i Vallibona i Morella, als Ports. Antigament també hi formava part Bel. El Monestir se servia d'estos pobles -sobre els quals tenia plena jurisdicció- per tal d'abastir-se. Posteriorment, els diferents nuclis es van anar poblant, concretament hem trobat documentat que el Bellestar es va repoblar dos vegades: el 1261 i el 1278³. Cal dir, també, que durant algun temps, el Convent va tindre drets sobre altres pobles: Rossell, Vallibona i Herbers.

La Tinença, per definició, sempre ha sigut un enclavament controvertit: generalment se la considera una subcomarca del Baix Maestrat, però no ens volem estar d'assenyalar que la nostra informant bellestarenca ens va respondre que abans pertanyia al partit judicial de Morella, que sempre ha sigut així fins fa poc i transcrivint les seues paraules: "ara diuen si és de Vinaròs". Arribat este punt, volem fer memòria del magnífic treball *La divisió comarcal* que Carles Ripollés va publicar en esta revista⁴ per tal de constatar que la inclusió de la Tinença en el Baix Maestrat és moderna. Reproduïm tot seguit el fragment que ens interessa: (Fent referència al treball d'Emili Beüt): "Cal reivindicar la pertinença d'este territori, sense discussió, als Ports de Morella, de que forma part per tots els conceptes, prin-

En primer terme, muntanya del terme del Bellestar i, al fons, muntanya del terme del convent de Santa Maria de Benifassà. Entre les dues es troba la cova de la Bogassa.

MONOGRÀFIC

Rogelio, Alfredo, Felipet i Dalmaçio amb el rodet per a rebatre l'ira. Festa del batre, juliol de 2000.

cialment històrics⁴. Beüt acaba dient que la Tinença ja pertanyia al Castell de Morella en època musulmana, i quan este va ser conquistat pels cristians va tornar a ser dels seus Tèrmins Generals.⁵

Bellestar és la forma que la normativa ha convingut a grafiar. Tot i així, la pronúncia popular actual és *Ballestar*. Els informants, però, van fer memòria del fet que antigament "los agüets que prenien lo sol dien que astaven molt bé aquí, que fee un bell estar". Aquesta etimologia popular és un indicatiu del fet que les generacions passades i les grans d'avui en dia puguen dir *Bellestar* i no *Ballestar*. Sanchis Guarner en el seu llibre *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* (pàg. 77-78) inclou la forma *Ballestar*:

*Mira si hai corregut terres
que hai estat a Coratxà,
a Bel i Castell de Cabres,
a Fredes i al Ballestar.*

*Les xiques del Ballestar
són moltes i valen poc,
p'a rostir una sardina
l'arrastren per tot lo foc.*

*Al poble del Ballestar
ja no vull tornar-hi més,
perquè no tenen rellonge,
mai saben quina hora és.*

*A la Pobla botifarres,
i tacons al Ballestar;
per a vore xiques guapes
a Fredes i Coratxà.*

(Cobletes recollides a la Pobla de Benifassà).

El dimarts 6 d'agost vaig tindre l'oportunitat de xarrar una estoneta amb *los Colets*⁶, un matrimoni que viu a la plaça del Bellestar. Amb molta amabilitat -i

des d'aquí els ho vull agrair- van contestar pacientment les meues preguntes.

Abans de començar la descripció d'alguns dels trets propis del parlar bellestarenc, recordem que este forma part del (sub)dialecte tortosí, el qual abraça una zona mig partida administrativament, però amb una unitat històricocultural i lingüística comuna. Les comarques que el formen són: la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre, el Montsià, el Matarranya, els Ports i el Maestrat. Cal destacar que és una zonade transició lingüística perquè es barregen característiques pròpies del català nord-occidental i del català sud-occidental, meridional o valencià.

1. Fonètica

Vocalisme tònic

Al Bellestar hem recollit al forma *lleit* i no *llet*. Aquesta pronúncia [ei] prové del grup de iod llatí -CT-. Així, doncs, la forma llatina LACTU, per evolució, esdevé *lleit* i posteriorment *llet*. Aquesta pronúncia també la trobem a Vallibona.

Vocalisme àton

La /a/ i la /e/ pretòniques internes cauen en entrar en contacte amb /t/:

escarbat
escarbitxa
verma
vermar

Escarbat es retroba a Vallibona, *escarbitxa* s'ha recollit al Mas de Barberans i a Masdenverge (BUJ 2001) i *vermar* al Castell, Mas de Barberans, Sant Joan del Pas, Santa Bàrbara, la Sénia i Sant Jaume d'Enveja (Buj 2001).

Tractament de diftongs àtons

El diftong /kwa/ pot diftongar en [o] en la paraula *Coresma*^{7,8}, mentre que es manté en el terme *Pasqua*. A la comarca del Montsià, també es troben les dos formes (BUJ 2001: 108).

Consonantisme

- Combinació d'infinitiu més pronom feble:

Envià-te
Canvià-se-la
Castigá'ls

La *r* dels infinitius no s'articula quan es troba combinada amb pronoms febles.

- Sonorització de bilabial oclusiva sorda [p] en la preposició *cap* quan va seguida dels adverbis *aquí* i *allà*:

cab aquí
cab allà

2. Morfologia

Morfologia nominal

Conservació del plural d'antics proparoxítons llatins:

Hòmens
Jòvens
Màrgens (en el sentit de particions)
Però:
Termes

Morfologia verbal

Present d'indicatiu. Verbs I grup (-AR)

Jo dono
Tu dones
Ell/ella done

L'informant, Rogelio Virga, encordant una cadira amb boga. Juliol 2000.

Natros donem
Vatros doneu
Ells/elles donen

El morfema de la persona és *-o*. Aquest morfema és el propi del català nord-occidental. Recordem que el morfema de la persona del present d'indicatiu del valencià és *-e*.

El morfema de 3a persona és *-e*, propi del català nord-occidental i de part del valencià.

Present de subjuntiu. Verbs I grup
DONAR i ANAR

DONAR

Que jo dono
Que tu donos
Que ell/ella dono
Que natros donem
Que vatros doneu
Que ells/elles donen

La desinència de 1a, 2a, 3a i 6a persones és la *-o*. Aquesta desinència, estesa amb discontinuïtat d'Andorra fins a Alcalá de Xivert, és pròpia del dialecte nord-occidental. La desinència *-e* pertany al valencià, però també és dóna dins del subdialecte tortosí: *que jo cantel/càntigue, que tu cantes/càntigues...*, a Tortosa.

ANAR

Que jo vaiga
Que tu vaigues
Que ell/ella vaiga
Que natros anem
Que vatros aneu
Que ells/elles vaiguen

Observem que el morfema de 1a i 3a persones és *-a*, això és, l'etimològic, i no l'analògic *-e*: *que jo vaigue, que ell/ella vaigue*.

Present de subjuntiu. Verb del II grup. DIR

Que jo diga
Que tu digues
Que ell/ella diga
Que natros diguem
Que vatros digueu
Que ells/elles diguen

Present de subjuntiu. Verb del III grup. DORMIR

Que jo dormiga
Que tu dormigues
Que ell/ella dormiga
Que natros dormim
Que vatros dormiu
Que ells/elles dormiguen

Un tret característic del subdialecte tortosí és la confusió de la 4a i 5a persones del present de subjuntiu amb les de l'imperfet de subjuntiu: *vull que natros anéssem, volia que natros anéssem*. Al Bellestar, però, no es dóna. Hem de

Marta i Rogelio porgant blat mentre Mercedes Cervera el va llurar a l'aire. També hi apareix Alfredo Vergé. Festa del blat, juliol 2000.

tindre en compte, en tot cas, que és una isoglossa amb discontinuïtat, és a dir, es troba en els parlars d'alguns pobles i en altres no (sempre partint de la zona del (sub)dialecte tortosí: *grosso modo*, les terres que formen la Diòcesi de Tortosa i el Matarranya).

Lèxic

Batsiller/batsillera: d'ús general a la comarca de la Terra Alta (NAVARRO 1996).

Becassó: el DCVB localitza aquest terme a Morella i el defineix com: "dormida curta feta sense jeure". Esta paraula, doncs, acosta el parlar del Bellestar amb la capital dels Ports. Mestre i Noé documenta les formes *abecar-se* i *becada* en el seu *Vocabulari Català de Tortosa*. És viva la forma *becassina* a

Traiguera, en el sentit d'una dormida encara més curta que una becada.

Blanet/blaneta: diminutiu lexicalitzat. La forma *blan* s'estén arreu del tortosí, valencià i tarragoní.

Colomello: Navarro (1996: 245) considera aquest terme una relíquia del mossàrab, origen que Coromines ja li atribueix. Gimeno (1998: 88-89) tracta aquesta forma en el seu estudi sobre el *Vocabulari* de Mn. Garcia Girona i esmenta la possibilitat que pugui ser un aragonesisme. S'ha documentat a Vallibona i a Arnes, població de la Terra Alta (NAVARRO 1996).

Cornitxol: Gimeno (1998: 158-159) assenyala que es troba a Benassal i Morella. Actualment, també és viu a Culla, Tírig, la Jana, la Salzedella, el Forcall, Cinctorres Vallibona i la Torre dels Domenges.

El carrer major

Text de Rogelio Verge i Maria Verge⁹

MARIA: Pos dis que vas nàixer al Ballestar, que tos pares eren del Convent i van viure uns anys al Ballestar.

ROGELIO: Al ser dones, s'ajuntaven més la mare i sa mare d'ella, perquè ells vinien a treballar al Convent, los hòmens, i sempre dinaven, portaven pataques i quatre coses i son pare era molt reparós i llavons com no la coneixia tant i 'vie d'anar a donar lo dinar a son pare i llavons, pos me va fer gràcia. Ma mare era germana de son pare d'ella i jo vaig nàixer al Bellestar, perquè mos vam posar a la casa que mon iaio tenia al Bellestar i tiniem allí dos u tres bancals. I vaig nàixer lo dia set d'agost de 1923. I allavons, pos, va arribar que ny'havie un mas que s'havie d'arrendar, que es dia el mas del Peraire, prop de Fredes, i vam anar d'arrendadors i vam astar vuit anys, arrendats al mas del Peraire. I allavons son pare i sa mare se van casar i van viure a la mateixa casa i els dos vam nàixer a la mateixa habitació. Mira quina casualitat! I allavons, pos, quan se va fer el temps que van comprar el Convent, bueno, van anar d'arrendadors los nostres iaies al Convent, bueno, els tata-raiaies ja, i allavons natros astàvem al Convent i mò'm vam anar a n'aquell mas d'arrendadors, perquè ja eren tanta gent i quan van partir el Convent pos vam tornar a baixar a viure al Convent i allavons jo ja tenia catorze anys. Allavons va morir ma iaia i van partir la terra i va tocar un tros a cada u. A natros mos va tocar la terra junta, partièm, allà a l'ampalme de Fredes mateix. I allí al mig la finca natros teníem un pou i vinia ella a buscar aigua pa son pare. Tiniem la sort que son pare sempre dia: "tan prompte ja em portes lo dinar?" Jo treballant i ja la vea que baixava.

Tenia un tio, i son pare igual, que em dia, "què no veus que astà verda esta xiqueta?" i jo dic: "Ai, i jo hai d'asperar a que maduro? I si quan astà madura la cull un atre, qué?" I un dia sa mare me ho diu: "Xè, a ton padrí no li agrada això que ballos, no pots ballar en una atra tamé, que sempre balles los balls en ella?" «Pos li diu a mon padrí que en aque-

La infànt, Maria Verge Bel, quan tenia un any amb son pare Vicent Verge Cardona, sa mare Dolores Bel Segura i sa germana Ramoneta, 1930.

lla atra que hi ballo ell".

I allavons quan vinia a buscar l'aigua al povet, a natros allí mos baixava l'aigua per aquells bancals avall en tuberries d'allò de terra, en tubos, cadups. Aquella aigua tinia molta tosca i se queda la tosca dins, i allavons s'ambossava. I els que es traïen bé los posàvem allí a la punta d'un marge, tots arrengradets en una pilera i allavons allí mos fèem les cartes. Allò era casa Correus.

Allà al Convent mos baixava l'aigua de la font de Santa Escolàstica.

MARIA: Quan se va ascomençar la guerra aspanyola, fea cent cinquanta anys que s'havia cremat lo Convent i ho va comprar uns sinyors de Tortosa, los sinyorets de Còrdova, tinien la casa a Jesús. Allavons, al comprar-ho ells, van anar d'arrendaments dos germanes, rebisiaies nostres, molt més llèrg, perquè, claro, para fer tants d'anys, i allí es va quedar lo nostre iaio, de tots los germans, lo nostre iaio, herebero, no del Convent, d'arrendament, perquè no era d'ell. I allavons quan se van morir los sinyorets d'aquí baix de Tortosa, los sinyorets de Còrdova, pos ho van dixer a uns flares de Tortosa, a un convent de Tortosa, pero que si passaven a vendre-ho, que ho venguessen als arrendadors i en lo preu fet, allò que no podien fer pagar més del que aquella sinyora -l'home ja s'havia mort- va dir. I això fa, que es va vendre, setanta-dos anys, tinc jo setanta-dos anys i tinia mes i mig quan mons iaies van comprar-ho. I

allavons va ser quan, ell, mon c[u]sí, que és lo meu home, van baixar, que astaven d'arrendament a un mas, i ja van partir el Convent, perquè ma iaia al cap d'un any u any i mig se va morir, que em va fer de padrina a mi, i allavons, claro, m[u]n iaio ja no podia dominar allò. I ho va repartir per tots los fills: onze fills, m[u]n pare era el quart, i ells pos tamé ja es van quedar a viure allí d'hastos ara que fa uns trenta anys u així, que ho va comprar la Diputació i s'hi van posar-hi a viure monges. Perquè la Diputació volia fer un parador nacional. M[u]n pare va ser dels hòmens, dels germans, que es va fer més fort a no vendre-ho i li van dir: Li posarem tanta contribució que vostè mateix vindrà detràs a vendre-mos-ho". I allavons los van convèncer les cartu[X]es de fer el Convent cartu[X]o en vés de fer el parador. Pero natros tenim molt bona relació perquè com no van comprar tota la terra, jo ancara la tinc a propet i sóc veïna d'elles. I natros anem al Convent, antrem quan volem, claro les piquem antes.

La crema va ser quan astava este, lo terror del Maestrat, Cabrera, lo terror de la Tinença. I va tancar, este home, allí, dos mil hòmens, dins del Convent i minjaven gram. Que a natros ja mos ho havien dit los iaies i ara tamé ho diu aquí. I només se'n van salvar cinquanta. I a n'aquells cinquanta los van portar a Morella a reparar les muralles de Morella. I els atres, tots morts. I m[u]n pare treballant a l'hort nostre, que mos va tocar un tros d'hort d'allí, treballant va trobar vint-i-dos hòmens tots nugadets de mà a mà, en cadenes de mà a mà, anterrats tots en una rastrea. Mira si havien de ser jovenets, que només los faltava un quixal. Ancara m'anrecoordo jo que ho dien. Eren soldats. Demostre de que eren jóvens, que no els fea falta ni una dent. Treballant, treballant, ascomence a trobar i tots, vint-i-dos, tots lligats de braç a braç. Natros diem nugats, aquí baix lligats.

Tota la vida s'ha dit a la Pobla, botifarres i al Ballestar, tacons¹⁰. Un apodo. I al B[u]ixar, m[ε]nos¹¹, i a Bel, gatxos¹².

ROGELIO: I a la Sènia, ja baixaràs.

Cucamela: l'hem recollit com a sinònim de la *curumbela* de Vallibona.

Estar dolent/dolenta: estès arreu del tortosí, valencià i eivissenc. Gimeno (1993: 62) assenyala que dins del tortosí, les úniques comarques a on no apareix esta expressió són la Ribera d'Ebre i l'Alt Maestrat. A la primera tenim com a ús generalitzat *malalt* i a la segona *mal*. És general a la comarca del Montsià (BUJ 2001: 60).

Fardatxo: d'origen mossàrab, es documenta arreu del tortosí i el valencià. Es retroba a Vallibona, a la majoria de pobles de la Terra Alta, a Paüls (Baix Ebre) i a diferents localitats del Montsià: al Barri Castell, la Galera, Sant Joan del Pas, la Sénia, Ulldecona i els Valentins (BUJ 2001: 74).

Fadrí/fadrina: propi del tortosí, valencià i alguerès. Per a més informació, veu Gimeno (1998: 185-189). També es troba arreu de la comarca del Montsià (BUJ 2001: 68).

Ll[u]drigola: paraula recollida també a Vallibona.

Nuet/nueta: diminutiu lexicalitzat. És un paral·lelisme amb el valencià.

Palometa: arreu del tortosí, valencià, català nord-occidental i eivissenc. El *Vocabulari de Benassal* recull esta paraula amb el significat de *papallona menuda*. Recollit a la Sénia (BUJ 2001: 76).

Rabera: propi del tortosí i el valencià. També a Vallibona. Es troba recollit al *Vocabulari de Benassal* de Carles Salvador. Documentada arreu de la comarca del Montsià (BUJ 2001: 79).

Roïn/roïna: com a sinònim de *ser dolent*, és un terme propi del valencià. És viu a les localitats terraltenques, però administrativament aragoneses de Favara i Maella (Navarro 1996: 244).

Bibliografia

ALCOVER, Antoni Maria & Francesc de Borja MOLL (1926-1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

BUJ, Àngela (2000a): *El Vocabulari Català de Tortosa, de Francesc Mestre i Noé. Una anàlisi lexicogràfica*. Tortosa: Cinctores Club.

- (2000b): *Davall la figuera. Històries de la tia Pasquala*. Calaceit: Penya Rostoll de la Portellada i Associació Cultural del Matarranya.

- (2000c): "Alguns trets lingüístics comuns entre la parla d'Alcanar i el valencià" dins II Congrés d'Història d'Alcanar. Desembre de 2000 (en premsa).

- (2001): *Lèxic del Montsià. Estudi geolingüístic*. Volum I. Tortosa: Consell Comarcal del Montsià.

COROMINES, Joan (1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

CUBELLS, Olga (2001): *El parlar de la Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)*. La Palma d'Ebre: Associació Cultural l'Espora.

GIMENO, Lluís (1993): "El lèxic popular regional i les seves mancances al Diccionari de la Llengua Catalana: alguns exemples" dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló*. Barcelona/Castelló: Institut d'Estudis Catalans i Universitat Jaume I.

- (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*. Castelló: Societat Castellonense de Cultura.

- (1998): *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*. València/Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Sanchis Guarner.

IZQUIERDO, Tere (1998): "Què parlem la gent de Vallibona?" dins *Au! Revista Comarcal dels Ports*, 48. Any XII.

MESTRE i Noé, Francesc (1916): *Vocabulari Català de Tortosa*. Tortosa: Ll. Mestre. Citem per l'edició de 1973.

MIRAVALL, Ramon & Josep Maria BRULL (1981): "Toponímia del Port de Tortosa" dins *Societat d'Onomàstica. Buletí Interior*. Tortosa.

NAVARRO, Pere (1996): *Els parlars de la Terra Alta*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

PÉREZ, Òscar (1996): "Un regatxol que baixa del Maestrat: el Vocabulari de Mn. Joaquim Garcia i Girona (1922)" dins *Passadís*, 17. Benicarló: Associació Cultural Alambor.

PRADILLA, Miquel Àngel (1990): "La nostra parla". *Rosell 750 anys*. Rosell: Grup d'Estudis "Rosell, 750 Aniversari".

RIPOLLÉS, Carles (1999): "La divisió comarcal" dins *Au! Revista Comarcal dels Ports*, núm 52. Any XIII.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1957): "De toponímia aràbig-valentina" dins *Revista Valenciana de Filologia*. Tom I, núm. 4. València: Instituto de literatura y estudios filológicos.

- (1992): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. Fundació Caixa Castelló. Obra Social i Cultural Bancaixa.

SALVADOR, Carles (1998): "Petit Vo-

El carrer Major amb el campanar de Sant Salvador al fons.

cabulari de Benassal (Maestrat)" dins *Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de Lingüística Catalana i Romànica dedicats a Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca Filològica, XXXVII.

UBACH, Francisco (1956): "Real Monasterio de Santa Maria de Benifaçar" dins *La Zuda*, 18. Any II. Tortosa.

Notes

1.- Ramon MIRAVALL i Josep Maria BRULL(1981:30) presenten un recull toponímic del Port de Tortosa. Un dels pobles del País Valencià que inclouen és el Bellestar amb aquesta grafia.

2.- Per a la grafia de *Benifassà* (i no *Benifassar*, *Benifasar* o *Benifaçar*), veu l'article del mestre SANCHIS GUARNER (1957: 261-264). L'autor pren com a base per a determinar aquesta grafia la pronúncia de la gent de dels Ports, la

mateixa Tinença de Benifassà i el Maestrat, això és, la no articulació de la *-r* final. L'estudiós recull també mostres d'antigues grafies, per exemple, la que apareix en l'*Spill* (sic) de Jaume Roig: "Per la fredor/ molt me cansà/ Benifaçà/ e Vallivana".

3.- UBACH, Francisco (1956: 352).

4.- *Au!* *Revista Comarcal dels Ports*, 52, any XIII, tardor '99, pàgines 7-13.

5.- En l'entrada *castell* del *Diccionari català-valencià-balear*, Alcover i Moll inclouen Castell de Cabres com un poble de la Tinença de Benifassà i aquesta dins de la comarca de Morella.

6.- Este malnom prové del nom Pasqualet. El diftong àton del grup /kwa/ monoftonga en [o]. Si hi afegim una afèresi o caiguda de la síl·laba àtona inicial, tenim la forma *Colet*. Aquesta és l'explicació lingüísticament científica, però la mateixa informant, Maria de Colet, ja m'ho va explicar quan em contava que a l'avantpassat Pasqualet la gent del Bellestar l'anomenava Colet.

7.- Esta diftongació és el mateixa que es produeix en el malnom *Colet*.

8.- CUBELLS (2001: 37) documenta en

el parlar de la Palma d'Ebre les dos formes: *Coresma* i *Quaresma*.

9.- Agraeixo l'interès mostrat per aquest matrimoni del Bellestar, tots dos criats al Monestir. Sense ells, no hauria sigut possible aquest treball. Moltes gràcies. Cal afegir que fa molts anys que viuen a Tortosa, per la qual cosa poden aparèixer trets en variació i trets propis del parlar de la ciutat tortosina. Pel que fa a la transcripció ortogràfica del text, el pronom *ho* s'ha convingut a escriure'l amb *o*, tot i que la pronúncia és [u]. Els segments inicials àtons *em-* *en-* i *es-* *es-* transcriuen amb *a*, com es pronuncia.

10.- SANCHIS GUARNER (1992: 78): "*Tacó* és el malnom dels ballesta-renes; en aquesta comarca donen el nom de *tacons* a un cuinat de budells de corder (DCVB, X, 98)".

11.- SANCHIS GUARNER (1992: 78): "*Meno* és a l'Urgell el nom del vedell; a altres comarques catalanes *mè* és el nom del corder o de la cabra (DCVB, VII, 353)".

12 SANCHIS GUARNER (1992: 77): "*Gatxo* és el nom comarcal d'un ocell semblant a la garsa (DCVB, VI, 231)".

Els isots de Maria, Ramon Bel Bel i Maria Abella Bel, amb son fill Ramon Bel Abella a fora de l'agutzil.

WIJ HEBBEN ALLES NOG TE GOED. 26 Juli 2001

El dijous 26 de juliol del 2001 va tindre lloc al Bellestar un casament. Una parella de belgues es van casar a l'església del poble dedicada a Sant Salvador - les festes majors són el primer cap de setmana d'agost, ja que el dia 6 és Sant Salvador. La festa que va haver-hi després va ser grossa: a les set i mitja es va començar a fer la paella (per cert, molt bona). La imatge de vore desenes de belgues veent com es feia una paella era curiosa: mentre tastaven el piscolabis servit davant l'església observaven els cuiners. Una majestuosa paella s'anava fent al costat del campanar del Bellestar.

Després va vindre l'àpat nupcial: a la plaça del poble van asseure's en una llarga taula els 119 comensals. El *Mesón Bellestar* va servir el menjar. Allò va ser no parar fins a altes hores de la matinada: arròs, sífó, ball i a les dos de la matinada, sardines amb un bon vi que els convidats i convidades degustaven del mateix porró. Un dia especial a la Tinença de Benifassà.

**CASA
MASOVERET**

Tel. 964 160 948
Segura Barreda, 1
12300 MORELLA
(Castelló)

*La
Tenda
dels
Pernils*

NOTÍCIAS COMARCA NOTÍCIAS

Notícies de la comarca...

Els reixos

Els mags d'Orient van arribar puntuals a la seua cita amb els xiquets dels Ports. A Vilafranca van arribar enmig d'una espessa boira a l'ermita de Santa Bàrbara on els esperaven centenars de xiquets i xiquetes. La cavalcada va comptar amb la col·laboració de la Xalera, que va recrear la història dels reixos d'Orient. Els carrers estaven il·luminats amb teies enceses. A Morella, els reixos van fer la seua entrada per les torres de Sant Miquel, on van rebre un homenatge amb focs d'artifici i torxes. La caravana va seguir fins l'arxiprestal, on va tenir lloc el repartiment de regals i l'adoració del xiquet.

Sant Antoni

□ Com tots els anys, després de Nadal, aplegue Sant Antoni i quasi tots els pobles de la comarca s'omplen de gent per celebrar la festa. El foc, els dimonis i el Sant, els pastissos, l'aiguardent, les processons, la música i els balls ... conformen una de les festes més entranyables i ancestrals d'aquests indrets. Aquest any cal destacar d'entre tots els Santantonis el d'Herbers, ja que feia més de setanta anys que no se celebrava, degut a un fet luctuós.

□ A Vilafranca es van fer la Publicata, la representació de la vida del sant, les relacions, i es va acabar amb el sàinet *Colombaire de Profit*. Una volta finalitzats els actes teatrals es va botar foc a una barraca que superava els dotze metres d'alçada. El diumenge els actes co-

mençaren amb la missa i la processó. A mitjàdia va eixir la Ronda. Per la vesprada a l'Abneda es van subhastar les ofrenes dels veïns a benefici del sant.

□ Al Forcall, a més de tots els actes típics tradicionals, van continuar fent el Dia dels Botets, tradició recuperada recentment.

□ Els Botargues van recórrer els carrers de Villores entrant a les cases on les portes són obertes per convidar-los a dolços i moscatell. Després d'això es va botar foc a la barraca.

Turisme a les ermites

Als Ports hi ha molts ermitoris en diferent estat de conservació. En tots es projecten iniciatives turístiques per

Fons recollits per la Comissió 0,7 % destinada al projecte gestionat per INTERMON a Dodoma (Tanzània)

Ajuntaments

Morella	668.730
Cinctorres	50.000
Sorita	20.000
Vallibona	10.000
Villores	9.000
Herbers	5.000
Palanques	5.000
Castell de Cabres	5.000

Parròquies

Morella	55.705
Vilafranca	50.400
Xiva	2.603

Associacions

GDP Vilafranca	10.000
GDP Morella	10.000
As. Cult. Ports	15.000
ASETMIICO	25.000
AMPA Sec. Morella ...	2.500
AMPA Pri. Morella	2.500
TOTAL	888.130 PTA

dinamitzar-los, tot i que la realitat és ben diferent. Així a la Mare de Déu de la Font de Castellfort s'anuncia un projecte per a crear una hostatgeria que fomenti el turisme de qualitat. Abans s'hauria de restaurar l'església. Si es fa tot el que es diu la iniciativa pot pujar a més de dos milions d'euros. Sant Cristòfol de Saranyana està tancat. Com està allunyat de la carretera entre el Forcall i la Todolella el seu accés és difícil. A Vilafranca, a Sant Miquel, també s'ha parlat de rehabilitació. Un dels projectes més ambiciosos es planteja a Vallibona, on l'Ajuntament, Intercoop i l'empresa Agrofo -que gestiona el vedat de caça- volen invertir 450.000 euros

per crear una hostatgeria a Sant Domingo. A la Balma funciona un restaurant i els seus gestors lamenten el mal estat del camí d'accés, així com el mal estat general de l'hostatgeria. Consideren que este lloc emblemàtic de la comarca hauria de rebre més atencions per part del bisbat de Tortosa i les administracions.

Portmader

□ La Generalitat ha concedit la gestió dels fons europeus Leader Plus a l'Associació per al desenvolupament dels Ports i el Maestrat, *Portmader*, que gestionarà més de sis milions d'euros. El seu president és el regidor de l'Ajuntament de Morella, Francisco Medina. L'àmbit d'acció territorial abasta 31 pobles dels Ports i el Maestrat. La seu de Portmader serà a Ares.

□ La concessió dels fons europeus a Portmader no ha estat exempta de les picabaralles polítiques entre el PSPV i el PP. El PSPV està molest perquè ha quedat fora de la gestió dels diners europeus. Ara les oficines del Leader II a Morella tancaran. Mentrestant els populars diuen que els socialistes no han fet un bon repartiment dels fons en els anys que han gestionat els programes europeus.

Entreteniment

Els parcs infantils s'han convertit en una tradició de Nadal. Enguany Vilafranca estrenava el Vilajoc amb tallers de pintura, jocs, teatre i concursos. Mentrestant, a Morella, es duia a terme una nova edició del Jocambient que, com és

costum, va comptar amb la participació d'algunes associacions del poble. Competicions de bicicleta, matalassos i tallers de ràdio i televisió van formar part de l'oferta d'enguany.

Robatoris

Els Ports ve patint en els darrers mesos una forta onada de robatoris. Cafè va ser un dels més afectats on bars i discoteques van ser l'objecte de l'interès dels lladres. A Castellfort van entrar a robar comerços i algunes cases. L'acció dels lladres també es va poder viure a Morella. A l'ajuntament es van emportar aparells informàtics d'una exposició de la Universitat Jaume I instal·lada a la llotja. A Vilafranca els lladres es van centrar en els cotxes i van intentar obrir dos vehicles en la mateixa nit. Mentrestant, les autoritats no han fet res per frenar esta onada de robatoris. Des dels Ajuntaments es manifesta la indefensió existent i s'ha denunciat l'escassa dotació d'efectius de la Guàrdia Civil als quarters de Vilafranca, Benassal, Albocàsser i Morella, que a la nit estan tancats i els lladres poden actuar sense cap tipus d'obstacles. Al punt de tancar la crònica hem sabut de més robatoris a Sorita i Olocau.

Ramaderia

Els ramaders de cabres dels Ports i el Maestrat volen tancar el cicle ramader. Això implica que siguin ells mateixos els que controlen el procés de fabricació dels aliments que donen als seus animals. Entre els Ports i el Maestrat funcionen al voltant de quaranta explotacions de cabres. Per tancar el cicle la coo-

perativa de Benassal pot començar a fabricar l'anomenat pinso Unifeet, que pel que sembla ja està donant bons resultats a explotacions de la regió de Múrcia.

Neu

Encara que no massa abundants les nevades han tornat este hivern a la comarca. En diferents graixos i intensitat va nevar el dia 6 de març. Els bombers voluntaris van haver d'ajudar alguns vehicles que van quedar atrapats a la neu. La nevada més grossa es va produir a la Tinença de Benifassà i a Torremiró i es van arribar a acumular més de trenta centímetres de neu. El Boixar, Coratxà i Castell de Cabres van estar incomunicats una nit.

Mines

Les empreses taulelleres de Castelló estan investigant terrenys als Ports per crear noves mines d'argila. Així hi ha interès empresarial a la zona de les Tallades, a Herbers, el cerro de Los Pinillas, a Olocau i l'ampliació d'explotacions ja existents al terme de Morella.

Patrimoni

Orells, Olocau, Vilafranca, Ares, Bel o la Pobla de Benifassà tenen les esglésies o ermites en avançat estat de deteriorament. Els informes que detallen l'estat precari no són atesos pels organismes públics. A Olocau les filtracions afecten les pintures; a Hortells i la Pobla de Benifassà els fidels no poden entrar pel perill de ruïna. Un local de ball acull els oficis d'aquest últim poble. A algunes esglésies s'han pressupostat actuacions que no han començat encara.

com el cas de Sant Roc, ermita de Vilafranca del segle XVIII.

El Forcall

L'alcalde, Manuel Monfort, va denunciar el boicot que està sofrint el consistori per part de la Conselleria de Benestar Social, que li devia, a gener de 2002, més de 1,2 milions d'euros en concepte de la subvenció a la residència de la tercera edat. Com que els diners no arribaven l'Ajuntament es va fer càrrec de les despeses del centre, endeutant-se una vegada més. L'Alcalde va denunciar que Benestar Social estava vetant l'arribada de nous interns al centre, tot i que hi havia places lliures. D'altra banda els problemes en el centre han desaparegut després de l'entrada de la nova empresa que gestiona el geriàtric.

La Pobla de Benifassà

□ Benifassà pretén evitar el tancament de l'escola. El proper curs esta escola es quedarà amb pocs xiquets i la Conselleria d'Educació la volia tancar. Des de l'Ajuntament es va afirmar que es lluitarà per a que el col·legi no es tanque, ja que després seria molt difícil tornar-lo a obrir. La Conselleria de Cultura estableix en quatre el número mínim d'alumnes per a que una escola es pugue mantenir oberta.

□ El secretari general del PSPV Ports-Maestrat, Adolf Sanmartín, va criticar l'estat d'abandonament que, al seu parer, sofreix la Pobla de Benifassà. Així va comentar la necessitat de restaurar l'església parroquial, que està en estat de ruïna imminent. A banda el poble encara té un greu problema amb les aigües residuals, que van a parar al riu sense cap tipus de tractament. A la Pobla tampoc veuen amb normalitat algunes cadenes i no hi ha cobertura de telefonia mòbil. A banda els autobusos han de fer moltes maniobres per poder accedir-hi.

Portell

□ L'Ajuntament ha demanat a la Conselleria de Sanitat passar a dependre de la zona sanitària de Vilafranca. L'alcalde, José Luis Cruz (UV), al·lega proximitat i agilitat en el servei. Ara per ara Portell depén del Centre de Salut del Forcall. Això suposa que els seus malalts han d'anar a l'hospital de Vinaròs. Si passen a dependre de Vilafranca l'hospital de referència serà el de Castelló.

Un altre punt que cal considerar és la futura construcció d'un nou Centre de Salut.

□ Els ramaders podran conèixer els preus via Internet. L'Ajuntament ha obert una sala d'ordinadors connectats a la xarxa i amb la possibilitat de realitzar videoconferències. L'objectiu principal és conèixer en temps real els preus del ramat a les diferents llotjes del país. Ordinadors i connexió han estat subvencionats per la Generalitat.

□ Sol·liciten l'electrificació de tres masos per tercera volta consecutiva. Aquests masos han quedat fora dels plans de Conselleria en tres ocasions, com altres masos habitats de la comar-

ca. El total del projecte per a electrificar aquestes granges és de més de 138.000 euros. Només el 40% es subvenciona des de la citada Conselleria. L'Ajuntament ha sol·licitat una subvenció de 20 milions de pessetes per al manteniment de camins rurals a la Conselleria d'Agricultura, denegada ja l'any passat.

□ La construcció d'un pou per al subministrament d'aigua es demora ja quatre anys. L'obra té un cost aproximat de 240.000 euros. La pista que arriba fins el lloc de perforació està feta, l'empresa hi va traslladar la maquinària per perforar sense arribar a posar-la en marxa. Els diners de l'accés tampoc s'han cobrat. L'obra tornarà a sortir a concurs per tal d'executar-se.

Notícies de Vilafranca

Serveis

□ Es van patir talls constants del subministrament elèctric principis de febrer. A una pastisseria les pastes es van fer malbé perquè no es van poder coure. A les cambres de fred de la resta de comerços es van fer malbé aliments congelats. Fonts d'Iberdrola van fer saber que els va costar de trobar l'avaría.

□ Els grups polítics han aprovat un decàleg a la Coput per exigir millores a la travessia davant les reiterades peticions dels veïns. El PSPV va denunciar una nova maniobra de la Conselleria d'Obres Públiques per tapar el deficient estat de la travessia. La Conselleria va col·locar un cartell a l'entrada del poble per desviar el trànsit de camions per un camí rural que no està en condicions.

□ Finalment la Conselleria ha reconegut els seus errors a la travessia. A més anunciava que, si hi ha disponibilitat pressupostària el traçat que creua el poble es reasfaltarà i s'ampliaran els desguassos per evitar les nombroses inundacions que s'estan produint. Els grups polítics han valorat el *mea culpa* de la Conselleria, tot i que consideren que ha arribat tard.

□ El portaveu del PP, José Luis Sánchez, ha assegurat que la població disposarà d'una SAMU en el proper pla que està elaborant la Conselleria de Sanitat. D'esta manera es cobrirà el servei amb garanties a la comarca. Alhora, el portaveu del PSPV, Oscar Tena, ha dit que el PP no ha escoltat les més de 3.000 persones dels Ports que van signar per de-

manar una SAMU a la comarca. L'actual absència del servei provoca situacions paradoxals. A un accident amb morts que va haver a Vilafranca va acudir de l'Alcora, ja que el vehicle que hi ha a Sant Mateu no podia prestar el servei i li va costar més d'una hora i mitja de poder arribar.

□ La Vila ha quedat fora del Pla de Residències de la Tercera Edat. A la zona dels Ports-Maestrat, Benassal i Morella seran els pobles que es beneficiaran de les ajudes pels centres geriàtrics. El regidor del PSPV, Oscar Tena, ha dit que l'elecció dels llocs s'ha fet sense comptar amb les necessitats reals i ha primat l'interès privat i l'atractiu turístic dels municipis escollits.

□ El regidor del PP, José Luis Sánchez, ha confirmat la construcció d'un nou Centre de Salut, que es construirà en un solar pròxim a la Plaça de Bous i tindrà una inversió de quasi un milió d'euros. A més de la renovació d'instal·lacions el centre comptarà amb més serveis.

Disposarà de comare i una sala de rehabilitació. A més tindrà dependències per a l'equip de l'ambulància SAMU.

□ El PSPV ha criticat el mal estat en que està la carretera d'Ares. També ha censurat que la Coput només estigues arreglant el tram de carretera entre Borriol i Albocàsser, deixant-se la resta del tram.

Patrimoni

□ Vilafranca i Ares s'uneixen al projecte transnacional de la pedra en sec. El programa integrarà la població de Montalbán a Terol i altres zones de França i Itàlia. La iniciativa es concretarà amb la consolidació d'un centre d'interpretació a la població on comptem amb estructures molt ben conservades i es recuperaran les zones més significatives que puguem ser visitades pels turistes. La Caseta de Calces és única per la seua estructura que obri dos galeries a dreta i esquerra; una de vint metres i l'altra de catorze. En aquests moments se n'està estudiant l'origen.

Notícies de Morella

Homenatge

□ El dia 6, l'Ajuntament i la gent del poble van celebrar un acte en record i homenatge a Miguel Sangüesa que durant la seua vida va participar en diverses activitats socials i culturals. Un audiovisual va mostrar la seua imatge i la seua veu en actes com Sant Antoni, el Corpus, la MaredeDéu d'agost... Molta gent va acompanyar la família i els amics en aquest emotiu acte.

Festes

□ Amb una gran participació, sobretot de pares i mares amb xiquets i xiquetes, es van celebrar, la vespra de Nadal, les nades típiques que volten el poble.

□ Van arribar els reixos per la volta de les carreteres i entrant pel Portal de Sant Miquel amb un nombros acompanyament van omplir de regals totes les ca-

ses del poble. Aquest any la cavalcada i els reis van retre homenatge a Miguel Sangüesa que durant molts anys va participar en aquesta festa.

□ Sant Julià, celebrat amb la colla de dolçainers, gegants i processó, va concloure amb l'acte cívic, aquest any dedicat als immigrants que per diversos motius arriben al poble. *Morella ciudad de acogida* va ser el parlament de l'alcaldia. La part musical va estar a càrrec de l'Escola Municipal de Música.

□ A pesar del mal temps, des de Sant Miquel, la desfilada de personatges carnestoltenes va omplir carrers i places. Des d'una costa o des d'un carreró eixien eucs i lladres, capellans i dimonis, mariatxis i falleres... Ben entrada la nit, la música amansava les feres i al so d'un bolero s'acotxaven angelets i bruixes, degolladors i hippies... I, a la matinada, perduts, marxaven a dormir vampirs, monges i ninots.

Serveis

□ Comencem a estar cansats de les obres de la carretera del Bergantes. Hi ha pobles com Hortells que, pràcticament, queden aïllats. En altres obres a altres llocs de la costa els responsables saben trobar solucions per no fer patir tant al personal.

□ Un nou logotipus va ser presentat per la Fundació Blasco d'Alagó i la Diputació. Aquest nou símbol de la fàbrica, una xumenera amb un rètol "Fàbrica Giner" lleve del que hi havia abans el nom de Morella i el fum. A banda d'aquest detall, a la roda de premsa la gerent de la Fundació va informar sobre la creació d'un museu etnològic, una escola d'esport de muntanya, un centre d'estudis i la rehabilitació d'edificis i espais verds de la Fàbrica.

□ La licitació de l'Institut es va endarrerir per diferències entre Educació i Patrimoni. Els tècnics de la inspecció de Patrimoni, com altra gent, no veien amb bons ulls que l'Institut es construïra fora del recinte emmurallat. Mentrestant Educació defensava la construcció del centre educatiu en el solar que ha cedit l'Ajuntament. Deien que l'actual edifici no era l'adequat. Fonts de Cultura van apuntar que la demanda d'un solar per fer l'Institut va ser una prova per a l'Ajuntament que va reaccionar amb més rapidesa de l'esperada.

□ Morella continuarà fora del sistema comarcal de recollida de fem. L'Ajuntament ha tret a concurs aquest servei per un any i un pressupost 96.762 euros. L'adjudicació arriba després del fracàs continu de les negociacions entre la Diputació i l'Ajuntament de Morella perquè s'integre en el sistema comarcal de tractament de residus. Fins ara l'únic acord establert suposa que Morella diposite el fem a l'abocador mancomunat de Vilafranca.

□ La Diputació està portant avant la iniciativa de construir un balneari a Morella. Per això ha plantejat la modificació del Pla General d'Ordenació Urbana. El balneari es construiria al costat de la Fàbrica de Giner. Aquesta modificació es pretén fer, de moment, sense l'Ajuntament, que és qui ha de fer el canvi i està descontent de la forma com es porten les coses.

Turisme

□ El Patronat de Turisme, per celebrar el seu desè aniversari està preparant exposicions, conferències i altres activitats, entre elles, la celebració del mercat medieval.

□ El Patronat va atorgar el premi 2001 al Museu de Ciències Naturals de Madrid per per l'èxit i projecció de l'exposició dels dinosaures.

□ L'Associació d'Empresaris Turístics de Morella i Comarca, Asetmyco, ha concedit el seu premi anual a l'Associació Firal Els Ports. D'esta manera els

empresaris van voler reconèixer el benefici que els suposa que tots els anys, amb motiu de la fira, arriben a la ciutat milers de persones.

□ Tècnics de Patrimoni de l'Estat ja han visitat el solar del Convent de les Agustines per a estudiar la construcció del Parador Nacional de Turisme de Morella. Paradors té previst invertir en l'actuació 12 milions d'euros. L'actuació, a més de contemplar la recuperació del Convent de les Agustines, també planteja la millora del Claustre de Sant Francesc, que quedaria com un espai obert. El Parador tindrà entre 55 i 150 habitacions.

Solidaritat

□ La Comissió Comarcal del 0,7 % dels Ports, com ja és costum des de fa anys, va exposar a la Plaça una paradeta amb objectes fabricats per treballadors dels països del tercer món. A pesar del fred i la neu la gent es va apropar a adquirir aquests objectes. Es van recaptar 1.061,58 EUR (176.632 PTA) que es destinaran als projectes dels missioners diocesans.

□ El teatre municipal, ple de gom a gom, va ser l'escenari del festival Mans Unides, Camanya contra la Fam. La Ronda, l'Associació Musical Mestre Candel, els xiquets i xiquetes de la catequesi i del col·legi Verge de Vallivana van ser els participants d'aquest esdeveniment. Es van recaptar 1400 EUR (232.000 PTA) per a projectes de Mans Unides.

□ Per tal de commemorar el dia 8, dia de la dona treballadora, el Grup de Dones dels Ports, amb la col·laboració de l'Ajuntament, va organitzar alguns actes: la presentació de l'audiovisual *La memoria imprescindible*, un sopar de germanor i la projecció de la pel·lícula *Juana la Loca*.

Ecologia

□ L'informe del Centre d'Estudis Ambientals del Mediterrani (CEAM) de l'any 2001 destaca l'increment d'ozó a l'atmosfera a les comarques d'els Ports i del Maestrat. Aquest augment és degut, segons els tècnics, a les indústries petroquímiques, a les refineries i al parc automobilístic. Cal destacar que l'acumulació d'ozó en alguns indrets de la comarca van superar els límits permesos per a la salut humana.

Com que el darrer número la revista anava prou plena i no ens va cabre la secció, en aquest número farem un parell de pàgines on destacarem sobretot les novetats.

Literatura

Tenim un recull de tretze narracions curtes sota el títol *Narracions escrites de nit*, guardonades als premis Solstici.

Monografies

Des d'Agullent, hem rebut un volum que depassa les 300 pàgines sobre el Miracle de Sant Vicent on trobem tota una sèrie d'articles que s'hi refereixen i una altra part sobre la història d'eixa població. Hi destaquen un sobre el patrimoni reial i un sobre testaments del XVI. Trobem un article sobre la processó del II centenari del miracle.

De Xàtiva, un volum sobre llibres de fira i cartellística, molt interessant des del punt de vista gràfic.

De Camporrobles ens aplega un llibre de *Imágenes para el recuerdo*. Entre les fotografies destacarem moneda local de la guerra.

De Catarroja un volum sobre la música en la població hortença.

Hem incorporat també l'*Obra poètica* completa de Joan Baptista Antequera, un teòleg benaguasilenc que participà en la primera època del *Diario de Valencia*, a finals del s. XVIII.

De la tarragonina vila de la Canonja ens aplega un llibre de Josep Llop que analitza el període de la segona república a la primera postguerra.

Un altre llibre interessant és el de Benet Oliva sobre la Generació de Feliu de la Penya, que tracta la burgesia mercantil i la guerra de successió entre el Maresme i Barcelona.

Els vells amics

Entre els clàssics, *Arxius*, de l'Arxiu Nacional de Catalunya, que en el núm.

32 ens informa que han incorporat una col·lecció del *Notiziario del Corpo di Truppe Volontarie*. Com que el CTV va passar per estes contornades a la guerra civil esta informació us pot ser útil.

La revista del Mas, *el Masino*, celebra 20 anys i incorpora el color a la coberta. El Grupo de Estudios Masinos, que en compleix 25, es trasllada a una nova seu, a l'Hospitalico, que acollirà la immensitat de servicis i activitats que fan.

Ressenyem la revista *Ruràlia*, del món rural valencià i *Traiguera* (287 a 290). També *Saó*, revista de la qual disposem dels índexs si alguna vegada us fan servici. D'Elx continua aplegant *El Tempir* amb notícies sobre la llengua.

D'Ontinyent, *Almaig*, amb molts articles de literatura oral.

La revista santcugatena *Gausac* ens fa aplegar els núms. 17 i 18 de desembre de 2000 i juny de 2001 amb articles sobre el patrimoni històric com a atractiu turístic en el cas de l'Escala, o la indústria tèxtil vallesana que tantes suors comarcanes van contribuir a bastir.

També continuen aplegant els *Estudis Mataronins*. Al volum del 2001 hi ha articles sobre arqueologia, gralla i còbols, l'Assemblea Democràtica o la JOBAC de Mataró i l'allau de francesos al XVI i XVII.

A Gandesa han fet un recull de la publicitat dels establiments locals a les publicacions de principis de segle XX. Ho trobareu a *La Serena* (18/19).

La mallorquina *Pòrtula* celebra els 20 anys al núm. 243 i segueix aplegant El *Diariet de les Cases*. El *Gran Penedès* (73) es posa en guàrdia sobre els estudis sobre divisió territorial de Catalunya (informe Roca)

Leader dels Ports

Ens fem ressò de *Temps de Franja* (10) i de *l'Escola de Tardor 2001*, organitzada per la Universitat Jaume I, on

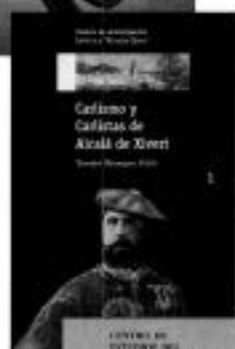

Arqueologia industrial

La Rivada, revista d'informació cultural de la Ribera d'Ebre, ha dedicat el monogràfic del número 20 a l'arqueologia industrial i ens hem trobat l'agradable sorpresa que un subscriptor vilafranquí és el coautor d'un article sobre la indústria i artesanía de la fusta.

Joan Launes Villagrasa i Julio Monfort Tena analitzen els Amorós, una nissaga de fusters que treballaven el pi blanc i l'alber, pròpies de la zona i altres que calie portar de més amunt pel riu, com el pi roig o negre, el faig o el roure. També ens parlen dels ebenistes i de la construcció de llaguts, taüts, bótes i carros.

Carlisme, Castellfort, pedra en sec, la Garumba

El Centre d'Estudis del Maestrat ha encetat una nova col·lecció, Història del Maestrat, amb un volum dedicat al carlisme i els carlistes d'Alcalá, a càrrec del cronista de Benicarló, el canetenc Vicent Meseguer. Centrat en Alcalá, hi ha referències al Groc del Forcall i s'hi publiquen documents del Servei Històric Militar referents a la nostra comarca. També anotem un llibre de V. Meseguer i J. B. Simó sobre el patrimoni etnològic agrari de Benicarló, on trobem casetes de pedra, sènies, aljubs i altres construccions rurals

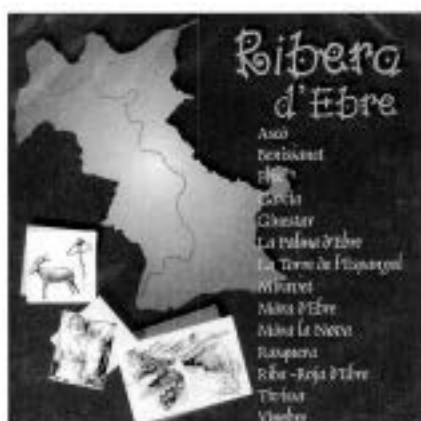
També convoca les VIII Jornades, que seran a Albocàsser els dies 4, 5 i 6 d'octubre, especialment interessant per a la nostra comarca, perquè es presentarà el llibre Història de Castellfort, de Mn. Josep Miralles i el *Catàleg bibliogràfic de Mn. Josep Miralles*.

En el seu butlletí 66 hi ha un article de Julio Monfort amb el títol *Vilafranca: un paisaje de piedra en seco*, on descriu les característiques i el lèxic d'aquestes construccions. L'article inclou una sèrie de fotografies en color. En el mateix número del segon trimestre de 2001 trobem un article Ximo Andrés, Ernest Barreda i Norbert Mesado sobre *l'abric de Sant Pere de la Mola de la Garumba*. En l'article s'hi descriu la troballa durant la senyalització de senders que va dur a terme la societat esportiva ESPEMO. S'hi descriuen les característiques físiques de la mola i l'entorn. A l'abric queden uns 70 cm² de pintura rupestre, hi ha un parell de cèrvids i es fa urgent una excavació arqueològica.

Excursionisme, Festes

El Centre Excursionista de Castelló ens fa aplegar el programa d'excursions per enguany, moltes per ací dalt, i la revista *l'Estel*, on trobem al morellà Gregori Dolz Centelles en algunes de les activitats. L'ajuntament de Morella ens fa aplegar el butlletí local on trobem el pregó de les festes d'agost del 2001 a càrrec del nostre consoci Ximo Dolz.

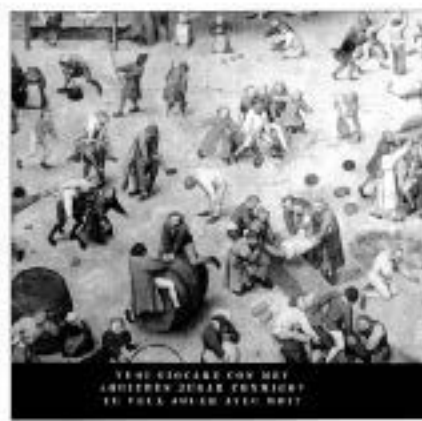
trobem a José Miguel Adell, del Leader local, en la taula redona de cloenda. També en línia europea, un volum trilingüe italià-castellà-francès que aplega jocs sota el títol *¿Quieres jugar conmigo?*

El Centre de Recerca en Ciències de la Terra del Principat d'Andorra ens envia la nova revista *Horitzó*, amb un pri-

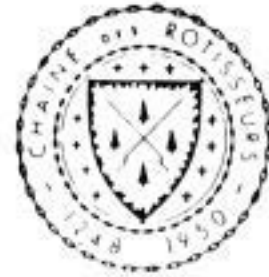
mer número dedicat a les dades meteorològiques andorranes i els riscos naturals com els terratrèmols. La Universitat Jaume I ens fa arribar el catàleg de l'exposició fotogràfica *Imatges per a la dignitat*.

El *Vila de Càlig* 49 inclou un reportatge sobre el voluntari anarquista calijó Joaquín Querol. Ens explica les vi-

vències de la guerra, la fugida del camp de concentració de Miranda de Ebro i el seu exili a Andorra.

La Generalitat ens fa aplegar un CD amb cançons de Nadal en valencià i, des de la Ribera d'Ebre, ens n'ha arribat un altre de caire enciclopèdic sobre eixa comarca. Com ja sabeu, tot està a la vostra disposició.

COSTA SANT JOAN, 1
TELÈFON 964 160 336
MORELLA (Castelló)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

Com que la revista anterior ja anava tan plena, no vam poder posar coses de la calaixera que ens han quedat per aquest número i potser un pelet endarrerides. Ens ha tornat a passar el mateix. Feu paciència...

Excavació a Lesera

El passat mes de setembre es va realitzar la primera campanya d'excavacions a la ciutat romana de Lesera (la Moleta dels Freres, el Forcall). Els treballs van ser efectuats per un equip de la Universitat de València dirigit pel professor Ferran Arasa i constituït per tècnics, especialistes i alumnes de la llicenciatura d'Història. En els dos anys anteriors s'han fet treballs preparatoris de topografia i planimetria. S'han reiniciat així les investigacions que va començar en 1960 l'aleshores sotsdirector del Museu de Prehistòria de la Diputació de València, Enric Pla Ballester, que va fer la primera i fins ara única excavació al jaciment. La incoació de l'expedient de declaració del jaciment com Bé d'Interès Cultural (BIC) ha permès el desbloqueig d'una situació que es prolongava ja massa anys.

Aquest important jaciment arqueològic va estar ocupat de manera continua-

da al llarg de 2.000 anys, des de l'Edat del Bronze, el període del Bronze Final-Ferro Antic i l'època ibèrica. Després de l'ocupació romana va experimentar un gran desenvolupament, fins a rebre l'estatus municipal possiblement en el regnat de l'emperador August; d'aquesta manera es va convertir en l'única ciutat romana existent entre Sagunt i Tortosa. L'activitat municipal continua fins al segle III, quan la ciutat experimenta una greu crisi i sembla desaparèixer, tot i que el lloc segueix ocupat almenys fins al segle IV. El seu topònim, Lesera, apareix citat pel geògraf Ptolemeu a mitjan del segle II dC i figura en una dedicatòria de la ciutat a l'emperador Caracalla que es data cap a l'any 212. La seua superfície és de 8 ha i conserva restes de la necròpolis, el camí d'accés, la porta d'entrada, alguns trams de muralla i nombroses restes constructives pertanyents a cases i algun edifici públic.

En la campanya d'enguany s'ha continuat treballant en una casa que va començar a excavar E. Pla i que presenta dos fases constructives, la primera de les quals pot datar-se en temps de l'emperador August.

Després d'un incendi, es va reconstruir i va continuar ocupada fins a principis del segle II dC, quan es va aban-

donar. De la casa corresponent a la segona fase s'han excavat el corredor d'entrada, la cuina, una habitació i un gran triclinium (menjador) decorat amb pintura mural i estucs motlurats. Els materials arqueològics recuperats han passat provisionalment al Laboratori del Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat.

A l'estiu de l'any en curs, si tot va bé, continuaran les excavacions amb la finalitat d'acabar els treballs en aquesta casa i ampliar l'àrea d'estudi.

Ferran Arasa

Faixes Morellanes

La revista *Gegants* ha dedicat un parell de pàgines a la fabricació de les faixes morellanes. L'article, signat per la mà de Rubén Boix, fabricant morellà d'aquest gènere, aborda la descripció tècnica d'una faixa, amb les especificitats que han de complir les que s'usen al món casteller.

Hi ha una descripció molt acurada del procés de teixit, que fins i tot en els processos mecànics requereixen un cinquanta per cent de treball manual, tant per fer sanefes si és el cas com per fer el serrell, del qual s'explica la seua funcionalitat, més enllà de la funció de guarniment, i també les mesures més habituals.

També hi ha referències a expressions populars com o caixa o faixa. Julio Carbó aporta tres fotografies del taller.

"Fabricació de Faixes" / Rubén Boix Carceller, en: *Gegants*, 55 (tardor 2001), - 3,01 EUR

Memòria fotogràfica

El que havia estat metge de Morella durant onze anys, Vicent Franco, ha presentat una exposició de fotografies a la Sala d'Exposicions d'AGFOVAL (Agrupació Fotogràfica Valenciana), al número 10 del carrer Mestre Clavé.

El títol de l'exposició, MORELLA EN LA MEMORIA, és ja tot un indicador del que és la mostra, consistent en un conjunt de fotografies de Morella, que són un tou important de la memòria vital de l'autor, d'un paisatge i d'una gent que respecta i estima, segons explica ell mateix en el tríptic de presentació.

L'exposició s'ha fet del 30 d'octubre al 23 de novembre de 2001 i inclou fotografies com el darrer enterro on el taüt va ser portat als muscles fins al fossar de Morella.

Onomàstica

El XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica es va celebrar a Ulldecona el 1997. Entre les comunicacions presentades destacarem algunes com la de Xavier Coloma i Fuster que inventaria la toponímia de Xert, limítrof a la comarca, on destaca que el fenomen guerriller va propiciar el despoblament dels masos a la postguerra.

Joan Antoni Verge i Caballer hi té un article sobre la toponímia de Rossell, que

ens interessa perquè Bel, un dels pobles de la nostra comarca, fou agregat el 1971 a aquell terme municipal. Es tracta del treball preparatori per a l'Atlas Toponímic Valencià.

També hi ha articles sobre Horta de Sant Joan i Lluçena i sobre la família lèxic del terme assagador, un terme de dubtosa etimologia però que ja apareix documentat a Morella i Vilafranca al s. XV i a les comarques veïnes des del s. XIV. Hi trobareu una reflexió sobre la marca Turística Mediterrània, a càrrec d'Emili M. Obiol i Menero.

Dos dels membres més actius del Centre d'Estudis, Julià Pastor i Ernest Querol, han presentat un parell de comunicacions. En una, Pastor i Querol firmen un article sobre el nom dels accidents geogràfics al Port i als Ports. El doctor Querol analitza en l'altra la base preindoeuropea PAL. La intenció era esbrinar si Palanques devia el seu nom a unes suposades palanques sobre el riu, com s'explica habitualment, encara que no quadre gaire. La presència d'enterraments en urnes documentada per Joaquim Andrés (1996) no lliga amb un nom tan modern. Després d'analitzar-hi casos similars, sembla que el nom, efectivament indicaria un roquissar escarpat, més encara, en forma de queixal o espadat.

C.R.

Bulletí Interior de la Societat d'Onomàstica LXXXII Setembre 2000. - ISSN 0213-4098

Morella, Morvedre

El butlletí que cada any publica el *Centro Arqueológico Saguntino* ha inclòs un article sobre el topònim Morvedre signat per Ernest Querol, que qüestiona l'etimologia comunament acceptada que procediria del topònim del llatí Murum Veterem.

En primer lloc, qüestiona la transició de Murum a Mor- i troba contradiccions en els diferents autors que han tractat el tema, tot comparant amb el cas morellà. L'autor conclou que aquesta nova via de recerca té cinc avantatges front l'explicació tradicional: evolució fonètica no forçada, explicació de la desaparició de Sagunt per Morvedre, conservació de l'estructura com a Morella la Vella o la Vilavella, coincidència semàntica amb el nom ibèric de la ciutat i una metodologia de recerca no aïllada.

C.R.

Una etimologia més antiga per a Morvedre / Ernest Querol Puig. - En: Arse, 32-33. - Sagunt: Centro Arqueológico Saguntino, 1998-99

Presentació dels boscos de Vallivana

Com ja vam comentar al número 59 d'aquesta revista AU!, Josep Eixarch va publicar aquest estiu passat un llibre titulat *Los bosques de Vallivana. Un conflicto plurisecular entre Morella y pueblos de su comarca*. La presentació va tindre lloc a la ben condicionada Sala Capitular de l'Ajuntament del Forcall, que estava ben plena, amb la presència de l'autor, de l'alcalde de la vila, Manuel Monfort i del prologuista, Ernest Querol.

En primer lloc va prendre la paraula el senyor alcalde, qui va explicar el procés de publicació del llibre que va anar a càrrec del propi ajuntament i li va agrair a l'autor el seu incansable treball

per a donar a conèixer la història del Forcall i de la comarca dels Ports. A continuació va parlar el prologuista qui va agrair al senyor Eixarch l'honor que li feia de poder encapçalar un llibre seu tenint en compte que no era ni historiadore ni del Forcall. Va dir que se sentia honorat per la qualitat de la persona que ha escrit el llibre, i per la qualitat i pel tema d'aquest. Va ironitzar si aquest honor no seria que li «donaven corda» perquè justament, era de Morella... Però va dir que els motius de la seua presència eren de concòrdia i que precisament la concòrdia era un dels valors del llibre: saber reivindicar la història i alhora promoure la comunitat. Posteriorment va reprendre el tema de la ironia, perquè no deixa de ser curiós que després d'una reivindicació ferrenya de dos segles les viles l'abandonaren fa més de cent anys.

Va recordar que feia 10 anys que des de l'Associació Cultural dels Ports van voler reconèixer al senyor Eixarch la seua gran tasca de recerca amb un homenatge. Fet que contrastava amb les dificultats de recerca i de publicació que ell havia tingut. Prenent el títol del seu pròleg "El vedaller dels Ports" va dir que Josep Eixarch era el vedaller (el guardià) de la història dels Ports, que és la història de les viles i la de Morella. I

que ell s'encarregava de matar l'oruga de l'oblit, perquè ens donava a conèixer què va passar perquè en traguem les conseqüències oportunes i perquè altres investigadors pogueren aprofitar les nombroses dades que l'autor recull. Va acabar el seu llarg parlament jugant amb l'etimologia d'Eixarch i del Forcall i va desitjar que «empeltats del coneixement històric que el senyor Eixarch ens ha servit amb tants de llibres, que els pobles de la comarca, dins d'ells i entre ells, estigueren molt més units, com la part comuna d'un forc».

Finalment va prendre la paraula l'autor. Va agrair la presència dels assistents i les paraules dels que l'havien precedit. Va recordar els seus anys de recerca i, prenent el tema que el prologuista havia esmentat de les dificultats que havia tingut fins i tot per a consultar un arxiu de Morella va confirmar aquesta impossibilitat, però va afirmar que si bé la «privatització» d'alguns arxius era una veritat històrica ell volia aquell dia gaudir amb els seus la presentació d'un llibre que feia trenta anys que ja tenia quasi enllestit per a la publicació. I també per a parlar del futur. A causa d'un petit oblit ens va recordar que passava dels vuitanta anys i es va emocionar una mica, però refent-se ens va confessar una voluntat seua molt íntima que quasi ens va

fer emocionar a tots: que es publiqués el seu treball sobre la història de la separació de les viles.

Va informar sobre l'interès de la colònia forcallanocatalana de tirar endavant aquesta publicació i posteriorment, i sense estar previst, el seu nebot i membre de la colònia, Antoni Eixarch, va prendre la paraula (per al·lusions) i va dir com estava el projecte. Posteriorment el senyor Josep Eixarch va haver de dedicar moltíssims llibres i va tenir ocasió de perfilar una col·laboració entre una representant d'una institució que es va interessar i un representant de l'Associació Cultural dels Ports que va proposar unes línies de treball perquè aquesta importantíssima recerca sobre la història de la comarca puga publicar-se i que el seu autor en puga donar el vistiplau. Va ser certament la millor clausura de l'acte que des del coneixement del passat va mirar cap al futur.

Segon volum d'estudis

El servei de publicacions de la Diputació de Castelló ha publicat el segon volum dels estudis que es van presentar a la XL Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que es va celebrar a Morella el 1996.

Este segon volum, amb una coberta de color bordeus, conté la part de ciències socials i naturals que ocupa més de mig miler de pàgines.

A la part sociològica són molt interessants alguns articles com el que analitza el segle XIX a Vallibona a partir de l'estudi dels masos i de les estratègies de conservació de la unitat de la finca, estudiat per J. Comas i C. Comas, que també toquen els mecanismes d'extracció de renda i descapitalització a partir dels censos i les formes de domini de la terra al terme vallibonenc.

Aprofiteu les ofertes

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 964 160 037

Servei Oficial

Vehicles nous i usats

servicio
4x4

Julio Ortí
Taller

Vehicles
tot terreny
nous
i
usats

Hostal Nou s/n
12316 MORELLA
Tel. 964 160 037
Fax 964 173 158

També hi ha un excel·lent estudi d'Imma Vives sobre la premsa morellana de la segona part de la restauració monàrquica (1909-1923) on es contextualitzen i fixen les publicacions d'aquell període.

És molt interessant un text sobre la Colònia Forcallanocatalana on C. Ferrer i S. Bordàs analitzen 40 anys de revista Bisgargis, amb moltes reproduccions que van repassant l'actualitat forcallana: que si un pantà, que si la data de les festes...

L. Millan tracta la biografia de Mn. Ramon Milian i E. Blasco analitza la solidaritat a la nostra comarca. H. Bouché analitza alguns caràcters i funcions de la festa i M. Beser tracta de l'ermita i la rogativa de St. Marc de Sorita.

És molt interessant la part de llengua. A. Beltran fa un estudi lingüístic del llibre de la Confraria del Roser de Cincorres, i com a curiositat que es repeteix en tota la documentació és el pas al castellà després de la Nova Planta i com la nostra llengua intenta resistir algun any, depenent de l'escrivà.

M. Peñarroya parla de noms, cognoms i discriminació femenina i M.A. Pradilla parla del paper de les comarques del nord valencià en el procés d'estandardització. Hi ha quatre articles

d'oronímia, un de J. Bernat i F. Guardiola i l'altre de J. Pastor i E. Querol. Aquest últim en signa dos més que intenta explicar l'origen del nom de Palanques i Morella.

Una especial atenció mereixen els articles sobre l'estructura territorial i el desenvolupament. E. Forner tracta del cas singular que representa l'estructura de les explotacions agrícoles dels Ports dins el conjunt valencià. Sense anar més lluny, és l'única on les explotacions de més de 50 ha superen el 15%.

J. Soriano i V. Ortells tracten de les roturacions del s. XVIII fins a l'abandonament actual, centrant-se en el cas de Pereroles.

J. Noguera tracta dels servicis i equipaments i J. Abella tracta de l'ecomuseu dels Ports. També hi ha un article de D. Olivares i H. Canos sobre la planificació que requereix el turisme. R. Meseguer i Mª T. Adell toquen l'assumpte de les noves tecnologies en el desenvolupament comarcal.

L'apartat de ciències naturals inclou articles molt interessants com el d'A. Arasa i F. Colombo sobre sedimentació paleògena a Rossell. R. Pitarch presenta dues comunicacions sobre la vegetació de la comarca, fent incidència en les espècies endèmiques.

R. Monferrer parla de la cura de les mossegades d'escurçó segons Cavanilles i de l'alta incidència del càncer gàstric a Vilafranca i J. Mª Massons ens fa un repàs als vint-i-nou alumnes de la comarca al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, entre 1760 i 1843.

J.M. Gasulla ens refereix les restes de dinosaures morellans conservades al museu estatal de ciències naturals de Madrid.

El volum conclou amb dues notes cartogràfiques. La primera tracta d'hàbitats inclosos en la directiva europea 92/43, a càrrec d'A. Aguilera i J. Riera. La darrera refereix l'amidament del meridià de París per estes muntanyes, aprofitant el Tossal d'en Canader per a fer les triangulacions i hi ha referències molt divertides al fet que aragonesos valencians i catalans ens detestem cordialment (?) a càrrec del científic rossellonès Francesc Aragó que, malgrat que el Boixar li va parèixer miserable i Coratxà i Fredes, més miserables encara, va tenir temps de fixar-se en una pastora que cantava.

C. Ripollés

Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. - Castelló: Diputació, 2001. -503 p. - ISBN 84-89944-68-7

EL AGUA ES NUESTRA RAZON DE VIDA

IRRIAGRO

SISTEMAS DE RIEGO

**INSTALACIONES
Y PROYECTOS DE:**

- Sociedades de riego.
- Riegos por aspersión y goteo.
- Conducciones de agua.

**VENTA Y SUMINISTRO
DE MATERIALES DE:**

- Riego por goteo.
- Riego por aspersión.
- Jardinería.

Ctra. Morella - Km. 3 - Tel. 964 730 920 - Fax 964 730 921 - Castellón

Horitzons llunyans La valoració del músic

Fèlix Edo

Conèixer l'origen de la música sempre ha sigut matèria de controvèrsia per als estudiosos, fet que també ocorre amb altres disciplines culturals. Gràcies a restes materials prehistòriques s'ha pogut deduir que des del principi de l'home van existir sons i ritmes. El que sí està clar és que aquestes manifestacions no tenien cap finalitat artística, sinó que eren el vehicle sagrat dels primitius cap a allò que desconeixien. Aquest caràcter magicoreligiós de la música, que darrere tenia una utilitat funcional (fertilitat, caça, collites, fins terapèutics,...), es va mantenir en les primeres civilitzacions orientals d'Egipte i Mesopotàmia del tercer mil·lenni a.C., ja entrant dins de la història. Aquestes societats, molt jerarquitzades i supersticioses, tenien en la religió l'element característic propi, i van desenvolupar una música i uns instruments adequats per a les litúrgies als seus déus. Però com ja he esmentat no tenien encara una concepció d'obra artística i cultural de la música.

Cal esperar a la formació de la Grècia Clàssica, entre els segles VIII i IV a.C., on per primera vegada apareix l'ambició de crear i el gust d'escoltar, convertint-se aquesta matèria en art, un art que revela la seua bellesa al primer públic socialment conscient. El músic d'aquest període és el depositari d'una ciència i d'una tècnica, i el seu talent requereix una instrucció, convertint-se la música en una disciplina escolar. Aquesta visió

va ser trasmesa als romans quan van convertir la zona en una província del seu imperi, a la vegada que van absorbir tota la magna sabiduria helènica. I amb el seu afany etnocentrista van exportar tota la seua cultura, impregnant el saber graco-llatí a tots els seus territoris.

Però la fi de l'Imperi Romà i de tot el politeista món pagà va arribar al segle cinquè de la nostra era. Aleshores una secta jueva, el cristianisme, que ja havia extès la seua teologia a tot el món llatí, es va erigir com l'única força reguladora de la vida, iniciant el període més fosc de la història de la humanitat: l'Edat Mitja.

Els pares de l'Església van voler trencar amb tot el paganisme anterior, i una de les mesures que van pendre va ser rebutjar la música, símbol dels temps passats. Els únics exemples que van permetre foren els que transmetien el missatge de Déu, i la figura del músic es va reduir a la d'un simple treballador, no un intel·lectual i menys un artista. Aquest estatus no canviaria fins el segle XIX. Fins i tot en el despertar cultural renaixentista la postura no es va canviar, ja que els artistes eren simples assalariats que treballaven per als seus mecenes, que a més tenien un control absolut de la producció i del tema de l'obra. Per exemple, com es deguera sentir l'orgull de Mozart (S.XVIII), quan treballava a la cort del rei d'Àustria, davant l'evidència que tenia els mateixos drets que els servents?

Doncs bé, com ja he assenyalat, no serà fins als segles XIX quan trobem el punt d'inflexió cap a un canvi definitiu. Serà l'explosió del Romanticisme (sobretot amb la figura de Beethoven), moviment obsessionat pel seu desig de destruir i eliminar el passat, el que permetrà el reconeixement del músic com a un artista cultural, i la rebel·lia d'aquest moviment la que lluitarà contra les imposicions socials per a aconseguir definitivament el lloc que li correspon a la matèria musical. Des d'aleshores molts pocs músics han pogut perviure del seu saber, però aquesta qüestió ja respon a altres causes que no tenen un lloc en el corresponent assaig.

Finalment, ja per acabar, cal esmentar que la nostra terra sempre ha tingut una gran tradició musical. Qualsevol poble de la nostra geografia ha estat o està representat per la seua banda de música. Les funcions d'aquesta formació, al llarg de la seua ja centenària història, han perviscut intactes o pràcticament invariables des del seu origen. Tots la relacionem amb els àmbits festius de la localitat d'on és, amb la religió (processons, homenatges a patrons) o amb la bohèmia, i en la majoria de casos aquesta agrupació no abarca molts més camps. Per tant podem dir que en la vessant artística la típica banda no ha ocupat mai un lloc massa destacat. El paradigma de l'exel·lència musical sempre ha recaigut sobre les orquestres simfòniques i altres conjunts clàssics, que també val a dir-ho, són formacions que des del seu origen, fa tres segles, no han sofert quasi cap canvi. A més, els grans compositors han dedicat exclusivament el seu treball a aquestes especialitats, i des del sector sempre hi ha hagut un sentiment de poc apreciació cap a la música bandística, artísticament parlant, sentiment que en la majoria de casos està justificat sobre la realitat.

Però avui en dia cada volta es poden trobar més partitures originals per a banda, i aquesta està pujant el seu nivell ràpidament. Deixant a part les grans formacions (Llíria, Bunyol, Alzira,...), es van mostrant alguns exemples que ens il·lustren eixe desig cultural de la música. I precisament, un dels més destacats, és el de la Unió Musical de Vilafranca.

Sense deixar de banda les seues obligacions funcionals, aquest grup de músics ha desenvolupat unes cotes artístiques impensables des de la posició de la seua humil i precària situació. El seu prestigiós palmarès, quasi tot aconseguit els últims anys, i l'eixida al mercat de tres discs compactes gravats per aquesta banda, són una de les moltes evidències d'aquest nivell, i tots sabem qui és el responsable d'aquest increïble fet. Ara a Vilafranca, els músics són artistes, magnífics intèrprets d'art, i per què no?..., fabulosos productors d'art. I tal vegada encara no tinguem perspectiva per a adonar-nos del que suposa realment aquesta portentosa progressió, al mateix temps que no sabem exactament quin futur és el que li espera a l'agrupació. Però sí estem convençuts que preferim aquesta situació musical, i fins hi tot intentarem millorar-la. Sempre es troba a faltar, clar està, més suport de les autoritats, però de fet, tal vegada ací estiga la gràcia de tot l'assumpte.

Preguntes al vent

1.- Perquè els tot-terreny són els únics que no s'aparten mai als passos estrets?

Concurs rural

1.- A quin indret de les nostres carreteres es pot trobar un STOP viat-i-cinc metres després d'un senyal de creuament preferent?

2.- A quin lloc de la nostra xarxa viària hi ha uns senyals tan precisos que les solides poden ser només de metre i mig (150 cm).

3.- Sabrieu dir on, quan la carretera passe a ser molt més roïna, hi ha un senyal de final de prohibicions?

Centenaris

A més dels del Barça, Casa Gorreta, Samitier i el Real Madrid (in chronological order) hi ha alguns clots que estan a punt de complir un segle, perquè Montiel ja se'ls va trobar quan venia a fer mitings.

La Comissió de Normalització Lapidària dels Ports està pensant en instal·lar plaques commemoratives als més rellevants des del punt de vista històric com el clot on va botar (amb b naturalment) Fraga.

Els majorals de Sant Cristòfol de tota la comarca proposen beneir-los en una cerimònia multitudinària.

Els sectors esquerranosos i sindicalistes proposen aturar cinc minuts la producció d'espardenyes i gorrinos en senyal de respecte

La secció arqueològica del Centre d'Estudis demanarà la catalogació com a bé d'interès cultural dels clots més artístics segons llur forma i color, mentre que Espemo debatrà pròximament si fa un Estudi de les Cavitats Kàrstiques de

Autorella

Artíleg amb capacitat de llaurar-se ell mateix

Diccio-9-ri

Secció tancada per l'estat de les carreteres. Les ones hertzianes sofreixen difraccions excessives a causa dels clots. Com que estem molt lluny de l'autogovern autònom, no sabem quan aplegarà el dia que l'estat de les carreteres sigui el tan ansiejat. És una qüestió de justícia

Cadena SER

Al programa la *Ventana* van donar la notícia següent:

"En un pueblo al lado de Morella se celebra la fiesta de San Antonio con gran solemnidad".

A la mateixa cadena, però a nivell més local, es va haver de fer una altra precisió referent a les construccions de la festa del patró dels animals:

"En un pueblo que està al lado del pueblo de al lado de Morella tienen el mayo más largo que en el pueblo de al lado de Morella". El segon després de Canals, segons pareix.

De totes formes, en el cas de la segona puntualització no ens consta que s'hage fet cap comprovació empírica ni davant de notari.

Despreposicions

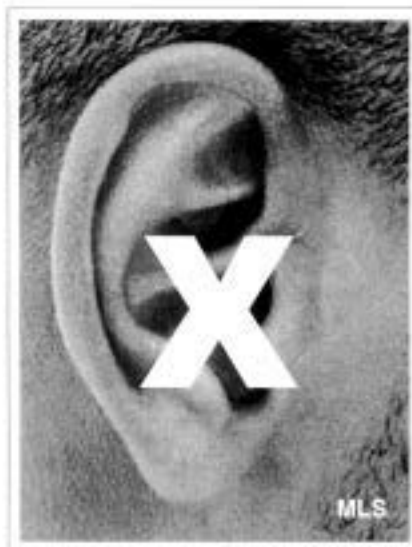
Fàbrica Giner	Placet Església
Institut batxillerat	Iglesola Cid
Portal Sant Mateu	Plaça bous
Pobleta Alcoleja	Canà Ares
Confitura carabassa	Cóc tomata
Port Torremiró	Préssec vi

Comencen per AU!

AU-roport	AU-rella
AU-liva	AU-livera
AU-brir	AU-bridor
AU-cell	AU-fegar
AU-locau	AU-peració
AU-pinió	AU-rientació
AU-rinar	AU-lorar

Divisió carreterial

Segons un viatjant, no podem ser de la *provincia de Castellón*, perquè, paraules textuais: *en la provincia de Castellón hay buenas carreteras*. La realitat supera la ficció, perquè un argument d'eixe calibre no ens haguere passat mai pel cap.

Pla de reforma de les carreteres dels Ports

Principi general

Les carreteres de la nostra comarca són com els llits de plaça i mitja. Si estàs sol t'afondes i si en sou dos, o aneu molt juntets o te'n ixes per les vores.

Relacions amb l'ecologia

- 1.- La carretera del Forcall s'interromp pels nius dels voltors.
- 2.- La carretera de la Pobleta està parada perquè no està resolt un pas subterrani per a formigues.
- 3.- La carretera de Cincortres es va solsint cada volta més per l'acció foradadora insistent dels talps.

4.- Els guals del camí del Forcall a la Genoveta no es poden arreglar perquè dificultarien el pas dels caragols.

5.- Les carreteres de la comarca no s'arreglen pels ous dels trencalossos i dels talossos.

Prevenió de riscos

1.- S'obligarà a tots els habitants de la Ribera i a tots els vianants a prendre: til·la, ansiolítics, tranquil·lizants i, sobretot *ajo... y agua...*

2.- Es decretarà l'obligatorietat de portar pneumàtics massissos i cadenes perpètues.

3.- Serà necessari l'ús de tota mena d'enllumenat: farols, llums de boira, super-

fícies reflectants, bengales, senyals de fum, atxes a Sant Cristòfol i tota classe de llums impertinents.

4.- Línia de subvencions per adquirir: 4x4, motos tot terreny, vehicles amfibis, ultralleugers, ultraestrets i tanes de desguàs de l'exèrcit

la Xarxa Viària Portenca, i preparen una eixida espeleològica per internar-se en les profunditats d'algun cràter de la carretera de la Mata.

Amor propi

Tan pudentets que són els morellans per segons quines coses (i ja en tenim antecedents de quan Sant Mateu ens disputava la capitalitat del Maestrazgo) i ara que l'oficina de Correus sí que depèn de Sant Mateu (ni que sigue provisionalment...!) ningú no mou ni un dit.

Precaución

Situación de las
carreteras: GRAVILLA
JEFATURA DE TRAGICO

Ara només es pot anar a eixos bonics pobles que són Sorita i Zorita. Fins fa poc, per la CV-14 també s'anava a Cincortres i al Forcall.

Corrección

El corrector automàtic de valencià que utilitzem ignora la paraula *valencianitat*. Ens abstindrem de fer comentaris amb implicacions polítiques o nacionals.

Necessitats dels Ports

Heliport durant el dia i luniport, de nit. També cal un tontiport, tot l'any, i un fatxiport, de tant en tant.

1/2 ambient

Soprén que es creme per allà on volen fer l'auroport, en ple mes de febrer. Hi ha gent molt malpensada...

Atención
RECUERDE
OBRAS

Mon recordamos de todas todos los santos días, desde que sale el sol hasta el ocaso.

Bienvenidos a Els Furts
(ANTES ELS PORTS)

Sea Fuerte y Prudente (Fiel no cale)

ES UN MENSAJE DE LAS ADMINISTRACIONES PÚBLICAS (NEGOCIADOS DE RECAUDACIÓN)

J A F A T E M P S Q U E . . .

Per Julian Pastor Amela

Tomateta i ou

Recordo que, quan era menut, el convent de Sant Francesc es conservava relativament en prou bon estat. Convertit en quarter quan la desamortització de Mendizábal s'havia estructurat en el seu interior per a tindre armes i soldats en comptes d'oracions i freres, de tal manera que, el claustre, ara rehabilitat en tota la seua esplendor artística, estave tot tapat i tots els arcs gòtics quedaven amagats pels barandats que van alçar, convertint el claustre en un pati interior enquadrat per unes dependències en un nivell inferior al seu sòl i unes altres damunt, que formaven un primer pis.

És de suposar que en algun temps tot estaria ocupat i cal tindre en compte, a més, que les estances que cauen enfront de l'antic hospital també estaven habilitades. Molta gent hi cabie i algun colp estaria tot ple. Últimament, a principis de la segona dècada del segle XX, abans d'anar-se'n definitivament els soldats només hi havia una companyia del regiment d'Otumba que estave de guarnició a Castelló.

I parlant de principis de segle em ve a la memòria que, quan estava reincorporat al servici (els que vam acabar al cantó de la república vam tindre el gran "honor" de ser reincorporats a l'exèrcit de Franco, on ens van "obsequiar" amb quasi tres anys més de mili damunt dels tres de guerra que ja portàvem a les costelles) un dia se'm va presentar un militar, ja prou madur, per dir-me que havia sentat plaça de tambor a Morella a primeries del 1900 i que recordava molt la ciutat i el temps que va passar per ací.

I tornant al que anàvem dient. També estaven tapiats (molts ho recordareu) els tres arcs de la porta principal. Quedava la porta central i a cada costat hi havia una garita per als sentinelles. I, a l'entrada, entre les escaletes que pugen al que ere l'església i la porta de la mateixa, hi havia un quartet, a l'esquerra, amb un taulat molt inclinat des de la paret

del fons a l'entrada, que servie de jac als soldats de guàrdia. I, també a l'esquerra, pujant les escaletes que donen al claustre, estave la sala de banderes. Sala de comanament del quarter.

Recordo haver vist encara els posafusells adosats a la paret així com uns suports de fusta també posats a convenient altura que enllaçats amb taules, servien de prestatge per als farcells dels soldats. També el compartiment per a les oficines del cap de cada companyia.

I el que més va durar de tot el que va deixar l'exèrcit eren uns cavallets de ferro, de mig metre d'alçada, dels quals cada dos i amb tres taules de fusta completaven el llit de cada soldat. D'estos cavallets se'n van vore molts anys per allí i sens dubte que encara en deuen haver per alguna casa. Tot el que ere de fusta va anar desapareixent i al cap de pocs anys no en va quedar ni rastre. I no cal dir dels vidres, portes i finestres i totes les altres coses que l'abandó va anar fonent.

L'església, per exemple, tenie unes columnes i voltes d'estil neoclàssic que amagaven tota l'estructura gòtica que ara llueix ben aparent després de la restau-

ració. Ara bé, la teulada estava molt malmesa i es va anar solsint poc a poc, perquè ningú mai va tindre compte de fer-li cap reparació ni vigilar-ne la conservació.

Pujant al castell, quan s'arribé al nivell de l'altar major hi havia un forat a la paret exterior per on es podie pujar damunt de les voltes. Per allí entràvem i podiem tocar perfectament la pedra clau de l'altar major amb tota facilitat, sense pensar mai que se'ns haguere pogut esfondrar la volta i veges què haguere pogut passar...!

Al costat dret de la porta principal hi havia una casa, en aquell temps en molt bon estat, on segurament, suposo, viurie el militar que manave més de la Plaça. Tan bé es conservava que, quan la dictadura de Primo de Rivera de l'any 23, allí vivie el delegat governatiu. Un representant del govern vingut de la capital que, pel que es veu, tenie per missió la supervisió vigilant de la comarca i el foment de l'adhesió a la dictadura. Tenia gran autoritat i va fundar *La Unión Patriótica* (que tenie la seu al cafè de Cinc Cantons) i el *Somatén*: un grup d'hòmens armats que, de tant en tant,

Església del convent de S. Francesc

feien pràctiques de tir a la Pedrera i no sé de qui havien de defensar-se...

Al pis més amunt d'eixa mateixa casa vivie el conserje del castell, el Sr. Joan Gasulla (conegut pel malnom del Tio Mantellina) que tenie l'ocupació per mèrits de guerra. En eixa època els ministres solien donar els càrrecs de conserges i vigilants a aquelles persones a qui tenien alguna cosa que agrair. Bonica recompensa que, potser no arribava a les quinze pessetes al mes, sense cap esperança d'augment i que, en realitat, condemnava a la misèria la persona recompensada.

Naturalment havien de buscar la manera de traure algun profit del seu càrrec i, com no es coneixie tot això del turisme i apenes ningú visitave el castell, la solució ere vendre l'herba de pastura a qualsevol carnisser que aviave una rabereta d'ovelles per allí, les quals eixien esbarrades corrent davant dels pocs curiosos que visitaven el castell.

Es sabut que mirat des de la perspectiva actual els jornals d'aquell temps eren de misèria, perquè el sou d'un jornalier estave entre 1,50 i 2 pessetes diàries. I per comparança és bo retraure que, els mestres, que estaven contractats pels ajuntaments i cobraven molt malament, quan es va establir la república, Marcelino Domingo, ministre d'Instrucció Pública, els va posar a la nòmina de l'estat amb un sou mensual de noranta pessetes. A este col·lectiu de funcionaris se'ls va obrir el cel.

I després de tots estos preàmbuls i disquisicions anem a l'anècdota que motive este escrit.

Del quarter de Sant Francesc en feie un bon ús l'ajuntament ocupant algunes dependències com a magatzem i alguns

corrals on es posaven els cavalls de la remunta. En un d'estos corrals va estar molts anys, més bé abandonat, un carro metàl·lic, tot tancat hermèticament i que deien que era per a desinfectar, però ningú va saber que mai haguere funcionat ni quin servici podie fer. Que jo sàbia va desaparèixer quan la guerra i en pau.

També usàvem el quarter moltes de les comparses que feien les carrosses de l'anunci i, sobretot, el veïnat d'alguns carrers que tenien una companyia assignada com a magatzem i lloc de treball per a confeir l'adorn del carrer a les festes del Sexenni.

Bé, doncs. L'any 1922, al carrer de la Mare de Déu, teniem assignada una de les companyies del claustre i el carrer de la Plaça, la companyia veïna. Amb el conqué de que si bé les dos companyies estaven perfectament separades, les dos portes estaven juntetes, justament en el mateix marc.

Hem de partir de la base que en aquell temps es guardave el màxim secret, fins on ere possible sobre el disseny i el treball que cada carrer duie a terme, ja que cada sexenni s'inventaven algunes noves maneres de treballar el paper i la manera de fer les flors.

I mira per a on, un dia estàvem tota la sagaleria del carrer de la Mare de Déu jugant per allí. Quan algun grup de les fadrines del carrer necessitave alguna cosa de les que teniem al quarter.

Ens donen la clau i ens envien a buscar-ho. Arribem a la porta i ens trobem a la Sra. Ascensió (la dona del Sr. Pepe el barber), la Sra. Amparo de Quelo i una altra dona que, si no recordo malament, ere la dona del corretger Silvino i, de seguida, se'ns ofereixen per obrir-nos la porta. No sé si els va purèixer que

no arribàvem o que no podiem. Massa amabilitats...! Total, que se n'entren cap a dins i comencen:

Oh xiquets, i què bonico que ho feu i quant de treball, i quines flors més precioses...!

La veritat és que el nostre disseny consistie en uns armassons on es formaven uns dibuixos amb còrcols de les caixes redones de sardines revestits de paper treballat i amb molta abundància de flors. No sé si ere molt bonic, però les flors eren de les millors floristes del poble.

Total que tornem cap avall a buscar les xiques per donar-los el que ens havien fet anar a buscar i els diem:

- Nos han entrat a les flors les agüeles de la Plaça.

- Com? Pos que què s'hauran pensat? Hasta ací podríem arribar...! Abusar d'unes pobres criatures per soriejar-nos el carrer... Ara voràs.

- Tots per amunt a vore el disseny de la Plaça.

El grup de xiques de seguida es va fer nonbrós, però la veu cantant la portaven Irene Pascual, Angeles Aguilar i Júlia Espada.

I allí ens tens a tots corrent calvari amunt en pla de batalla. Arribem ja a la porta i uns cops ben forts demostren que el qui toca està prou enfadat.

- Qui és? -pregunten de dins.

- Els del carrer de la Mare de Déu que venim a vore el disseny.

Constesten:

- Per l'amor de Déu. Hala, no vingueu a marejar. Aneu-vos-en i no provoqueu.

Des de fora:

- Què vol dir? O ens obren la porta a bones o l'obrim a males.

I aixina una estoneta. Les de fora amenaçant i les de dins suplicant, però sense amollar ni baixar la veu ni unes ni les altres. I en això Júlia Espada diu:

- Ah pos, entrarem sigue com sigue.

Es fa un poc enrere, pren una miqueta de força, li pegue culada al barandat i obre un forat per on, com una riuada, entre ràpidament tota la comparsa. No cal ni dir l'ensurt i la plorera d'aquelles dones quan es van veure desbordades per tanta sagaleria i la burla que els feien les xiques majorettes per haver entrat a pesar seu.

No vam tocar ni malmetre res en absolut. Ja es van encarregar les xiques que els menuts no tocàrem res. Però no sé a qui se li va ocórrer dir:

- Tant de presumir i tanta cosa de

l'adorn de la Plaça i total mireu què han fet: tomata i ou.

I és que l'adorn consistie en uns armassons on hi havie tots els escuts de les províncies espanyoles i les noms de cadascuna tots en groc i roig fent la bandera espanyola. Tant els caragols que formaven la sanefa de l'armassó com tots els adorns estaven fets amb el mateixos colors.

Total, la sagaleria ens van escalfar la boca dient que a la Plaça l'adorn ere tomata i ou, encara que la cosa no va passar d'ací.

Van vindre les festes i es va oblidar tot i fins al pròxim sexenni.

Sí que vull fer constar que l'adorn va resultar molt preciós, molt ben treballat, va lluir molt i va ser molt celebrat.

Si no fos

Sí, sóc vell. Què hi farem?, no em queixo. Tothom vol arribar a vell, però ningú no ho vol ser. Segueixo enamorat de la vida, i intento conservar-me bé, però cada dia que passa tinc més arrugues i la memòria em falla.

M'han passat els anys i, aparentment, sembla que no sóc el mateix. Els meus moviments s'han tornat maldestres. Repeteixo, noi: què hi puc fer?

Tingues paciència, recorda les hores que vaig emprar ensenyant-te les mateixes coses que hui no puc resoldre sol.

Si veus que em costa d'entendre la vida moderna, amb tanta maquinària i tanta tècnica, atén-me uns moments, recordant que vaig ésser jo qui et va instruir sobre aquelles coses més necessàries per enfrontar-se amb la vida.

Si, inadvertidament, et conto una i moltes vegades les mateixes històries, les meues batalletes, tingues l'atenció d'escoltar-me. Quan tu eres xiquet vaig narrar-te amb paciència, cents de vegades, els mateixos contes i rondalles per a entretenir-te i per a que t'adormires.

I si, mentre parlo, oblido allò de que es tracta, dóna'm temps per recordar. I si no reprenc el fil precís de la conversa, comprén que, potser, no és tan important el que preteníem discernir. Per a mi, allò verament important és escoltar-te, sentir-te, estar junts.

Comencen a fallar-me les cames; si necessito la teua mà per recolzar-me, dóna-me-la, com jo te la vaig donar quan començaves a fer els primers passos.

Dona'm l'estimació, l'afecte, la comprensió; i recolza'm com jo ho vaig fer quan tu vas nàixer.

Sempre vaig desitjar el millor per a tu i recordo com em vas estimar i em vas admirar. Avui sóc jo qui està orgullós de veure com afrontes la vida, de veure com eres, reeixint de moltes cruïlles, seguint el camí correcte.

Si et vaig acompanyar jo, acompanya'm tu ara mentre pugues allà on em dirigeix el camí. Si és possible caminem junts, units, amb bon humor i una forta dosi d'humanitat per contagiar tots els qui ens envolten. La solitud és molt dolenta.

No ha de preocupar el tema de l'edat; que no empenyi el corrent cap al conformisme.

Activem tant com sigue possible les nostres febles energies. Que no decaigue el bon humor. O, no?

Excusa'm si demano més que no cal. És aquesta punyetera edat. Ja tens prou faena amb els teus fills.

José Meseguer Ripoll de Abdón

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 160 308
MORELLA

**MARISCOS I PEIXOS FRESCOS TOTS
ELS CAPS DE SETMANA**

des de 1970!

ESPECIALITATS PER ENCÀRREC:

Cabridet al forn
Truita farcida
Perdiu amb col
"Puchero" casolà

EL MILLOR DE ROURERA: LA SEUA CLIENTELA

